

วรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 1-3

วรรณคดีสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
จุฬาโลกมหาราช (พ.ศ.2325 -2352)

วรรณคดีสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (พ.ศ.2325 -2352)

- พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช แต่เดิมมีพระนามว่า **ทองด้วง**
- พระบิดาชื่อ หลวงพินิจอักษร (ทองดี) ซึ่งเป็น ข้าราชการสมัยพระเจ้าอยู่หัวพระบรมโกศ
- เคยผนวชเป็นสามเณรพร้อมกับสามเณรสิน (ต่อมาคือพระเจ้าตากสินมหาราช) โดยจำพรรษาอยู่ที่วัดสามพิหาร
- ภายหลังได้ลาผนวช และได้เข้ารับราชการเป็นมหาดเล็กหลวงใน สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอู่ทอง

- ลีแกออกมารั้บราชการ ไม่นาน ก็ได้รับแต่งตั้งเป็นหลวงยกกระบัตร เมืองราชบุรี
- ต่อมากรุงศรีอยุธยาเสียกรุงแก่พม่า และเปลี่ยนเป็นยุคกรุงธนบุรี
- หลวงยกกระบัตร ได้เข้ารับราชการอยู่กับพระเจ้าตากสินมหาราช ทำความดีความชอบ ได้เลื่อนขั้นตามลำดับ และตำแหน่งสุดท้ายก็คือ **สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก**
- เมื่อกรุงธนบุรีเกิดการจลาจลในตอนปลายสมัยกรุงธนบุรี สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก ได้ทรงปราบปรามสำเร็จ
- แล้วได้ปราบดาภิเษกตนเองขึ้นเป็นกษัตริย์ในพระนามว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

เพลงยาวรบพม่าที่ท่าดินแดง

เพลงยาวรบพม่าที่ท่าดินแดง บางที่เรียกว่า **นิราศรบพม่าที่ท่าดินแดง** นับเป็นนิราศเรื่องแรกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ที่มีการแต่งขึ้นเมื่อคราวรัชกาลที่ 1 ได้เสด็จไปรบกับพม่าที่ท่าดินแดง จังหวัดกาญจนบุรี เมื่อปี พ.ศ.2329 ซึ่งในการรบครั้งนี้ ฝ่ายไทยเป็นฝ่ายมีชัยชนะ

- ผู้แต่ง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
- ทำนองแต่ง แต่งเป็นกลอนเพลงยาวในลักษณะนิราศ

เพลงยาวรบพม่าที่ท่าดินแดง

- วัตถุประสงค์ในการแต่ง

1. เพื่อเป็นการบันทึกเหตุการณ์สำคัญไว้เป็นหลักฐาน

2. เพื่อแก้ความรำคาญและความเหนื่อยอ่อนในการเดินทางไกลไป

รบพม่าโดยทางเรือ

3. เพื่อเป็นกำลังใจแก่นักกวีทั้งปวง จะได้มีความหวังและกำลังใจ

ในการแต่งกวีให้ดีให้มีชื่อเสียง เพราะพระมหากษัตริย์ก็ยังทรงหา

เวลาพระราชนิพนธ์

เพลงยาวรบพม่าที่ท่าดินแดง

- เนื้อหา
- เริ่มต้นเป็นการรำพึงรำพันถึงคนรัก อันได้แก่พระมเหสีและพระสนม จากนั้นมีการพรรณนาถึงสถานที่ต่าง ๆ ที่ผ่านมาพบเห็นในการเสด็จทางชลมารค หรือทางเรือ
- ต่อไปเป็นการพรรณนาถึงการเสด็จไปตามทางสถลมารคหรือทางบก
- เมื่อไปถึงเมืองกาญจนบุรี ทรงตั้งค่ายอยู่ที่ด่านขนอนแล้วทรงบรรยายถึงการรบพม่า จนกระทั่งถึงการได้ชัยชนะ
- สุดท้ายก็ทรงกล่าวถึงการเลิกรบกัน แล้วเสด็จกลับเมือง

กล่าวถึงความจำใจจากนางเพราะต้องไปรบ

เกษมสุขภิรมย์สมสมาน

เคยสำราญมิได้แรมนिरาชา

ไม่นिरาชาดชมสักเวลา

บำเรอล้อมพร้อมหน้าไม่ราวัน

นิจาเอ๋ยโอรกรรมจึงจำไกล

มาซ้ำให้ทุเรศร้างมโหฬาร

ก็เพราะมีอริราชไทยัน

เข้าหักหันด่านแดนบุริรมย์

จึงต้องกรูกรีธาพลากร

มาจำจรจากสุขเกษมสม

ตัวอย่างครวญถึงนางสนมกำนัล

ถึงนางนองเหมือนพี่น้องชลนา
ครั้นถึงโขนทวารยิ่งลานแล
จนล่องคลองชลามหาไชย
เหมือนอกเราที่นิรามาทุเรศ
รกำเดี่ยวเปลี่ยวคืนฤดีแด
ลูสถานบ้านบ่อนาขวาง

ยิ่งอาทวาอาวรณ์สะท้อนใจ
ให้หวาดแหวอารมณ์ดังจะลุ่มไข
ย่านไกลสุดสายในตาแล
เหลือสังเกตุมุ่งหามาห่างแห
จนล่วงกระแสสาครบุรีไป
ให้อางขนางร้อนรนกระมลใหม่

โบลนทวาร

หมายถึง [โบลนทะวาน] น. ประตูป่า, ประตูป่า
ที่ทำตามตำราพราหมณ์ คือทำเป็นประตูสะ
ด้วยใบไม้ให้ทหารผู้ไปทัพนั้นลอดไป มี
พราหมณ์คู่หนึ่งนั่งบนร้านสูง ๒ ข้างประตู
คอยประน้ำเทพมนตร์ เพื่อเป็นชัยมงคลแก่
กองทัพที่ยกไป. (ข. โบลงทวาร ว่า ประตูใหญ่
ที่มีเสาปัก ๒ ข้าง และมีไม้ขวางข้างบน).

พจนานุกรมไทย

🐦: @wordyguru 📘: Wordy Guru

ตัวอย่างครวญถึงนางสนมกำนัล

เห็นดาวดึกนีกหวนรัญจวนหา ในอุราเพียงทับด้วยเขาหลวง
อันหาบหามที่เขาตามมาทั้งปวง ไม่หนักทรงเหมือนพื้หนักอาลัยไกล
เขาหนักหาบถึงที่ก็ได้อัพัก พื้หนักรักนี้ไม่ปลงเอาลงได้
มีแต่คอนข้อนทุกข์ทุกวันไป จะเห็นใจฤาที่การุญกัน
แต่นอนนิ่งกลิ้งกลับไม่หลับสนิท ยิ่งคิดคิดก็ยิ่งโทมนัสสันต์
จนอรุณเรืองศรีระวีวรรณ จึงให้ยกพลชั้นธยาตรา

ตัวอย่างการชมธรรมชาติ

เป็นห้องชั้นเชิงพาศึลาลาด

ไพจิตรพิศพรรณอยู่น่าชม

มีทอธารน้ำพุคุดัน

เป็นโปลงปล่องช่องชั้นบรรพตา

บ้างเป็นทอแฉวทางหว่างบรรพต

น้ำใสไหลชอกศิขรินทร์

รุกขชาติรื่นรวยสวายสม

ลมพัดพากลิ่นสุมาลย์มา

ตลอดล้นไหลลงแต่ยอดผา

เช่นซ่าดั่งสายสุหร่ายริน

เลี้ยวลดไหลมาไม่รู้สิ้น

แสนถวิลถึงสวาทไม่คลายคดา

ตัวอย่างสภาพการรบ

ให้ทหารเข้าหักโหมโรมรัน
แตกยับกระจัดพลัดพราย
ให้ติดตามไปจนแม่กษัตริ
บ้างก็ตายกายกองในป้อมพี

สามวันพวกพม่าก็พังพ่าย
ทั้งค่ายคายน้อยใหญ่ไม่ต่อตี
เหล่าพม่ารีบรัดลัดหนี
ด้วยเดชะบารมีที่ทำมา

ตัวอย่างพระราชปณิธานในการปกครองบ้านเมือง

ตั้งใจจะอุประถัมภก

จะป้องกันขอบขัณฑสีมา

จะบำรุงทั้งฝูงสุรางค์รัก

ครั้นเสร็จการผลาญราชไพรี

ทั้งทิวาราตรีไม่หยุดหย่อน

แสนคนึงถึงสวาทไม่คลาศคลา

ยอยกพระพุทธศาสนา

รักษาประชาชนแลมนตรี

ให้อัครเสนาเป็นสุขจำเรี่ยศรี

ก็ให้กรีธาทัพกลับมา

ด้วยอาวรณ์ทนทเวศถวิลหา

แต่พรั่ปรารภนั้นเป็นอาจิณ

บทเปรียบเทียบสงครามปราบข้าศึกภายนอกกับสงครามความรัก

อันบารบรราชไพริน

ก็พอจะพยายามตามตี

จะสู้สงครามรักนี้หนักใจ

อันแสนศึกทั้งหลายก็พ่ายแพ้

ที่ลำบากแต่หลังในครั้งนี้

อันฝูงสุรางค์นางทั้งหลาย

ฤาในจิตคิดอ่านประการใด

ถึงจะไร้ศรศิลป์ที่ชิงไชย

ให้ชนะไพรจริงได้

ด้วยไร้ศรธรรตสวาดิจะราวี

ยากแต่จะรบรักให้หน่ายหนี

สุดที่จะปรับทุกข์กับผู้ใด

ยังค่อยอยู่สุขสบายฤาไหน

อย่าอำไว้วางแจ้งแต่จริง เอย ๆ

คุณค่าของเพลงยาวรบพม่าที่ท่าดินแดง

1. ในทางอักษรศาสตร์ เพลงยาวรบพม่าที่ท่าดินแดงเป็นนิราศเรื่องแรกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ใช้ถ้อยคำสั้นกะทัดรัด ง่ายต่อการเข้าใจ
2. ในทางประวัติศาสตร์ ได้บันทึกการรบกับพม่าที่ใช้เวลาเพียง 3 วันเท่านั้น ไทยก็สามารถเอาชนะได้
3. ในทางศาสนา ชี้ให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา มาก จนถึงกับตั้งพระทัยไว้ว่า ตั้งใจจะอุปถัมภก ยอยกพระพุทธศาสนา

บทละครเรื่องรามเกียรติ์

- รามเกียรติ์เป็นวรรณกรรมสำคัญของไทยที่มีต้นกำเนิดมาจากคัมภีร์รามายณะของอินเดีย
- มีเนื้อหาคว่าด้วยพระนารายณ์อวตารเป็นพระรามลงมาปราบยักษ์ ซึ่งเป็นผู้ไม่อยู่ในศีลธรรม
- เรื่องนี้นับเป็นหนังสือสำคัญในลัทธิฮินดู และเป็นที่ยอมรับของชาวอินเดียโดยทั่วไป
- เมื่ออารยธรรมอินเดียเผยแผ่เข้ามายังภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เรื่องที่เนื่องมาจากรามายณะจึงแพร่หลายไปยังประเทศต่างๆ คือ อินโดนีเซีย มาเลเซีย เขมร ลาว เวียดนาม พม่า และไทย

บทละครเรื่องรามเกียรติ์

- ประเทศเหล่านี้ต่างมีวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ที่แต่งขึ้นในภาษาของตนทั้งสิ้น
- รามเกียรติ์ของชาติต่าง ๆ นั้น แม้จะมีที่มาเดียวกัน แต่ก็มี ความแตกต่างกันในรายละเอียด แต่ละชาติจะสอดแทรกเอกลักษณ์ คตินิยม วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของตนลงไป
- หนังสือรามเกียรติ์ฉบับภาษาไทยนั้น มีอยู่หลายสำนวนด้วยกัน และแต่งเป็นคำประพันธ์หลายรูปแบบทั้ง คำโคลง คำฉันท์ คำกาพย์ และคำกลอน

บทละครเรื่องรามเกียรติ์

- บทละครเรื่องรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์ ใน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช นับได้ว่าเป็นรามเกียรติ์ฉบับที่มีเนื้อความบริบูรณ์กว่าฉบับอื่น
- มีเนื้อหาตั้งแต่หิรันตยักษั่ม้วนแผ่นดิน แรกสร้างกรุงศรีอยุธยา แล้วดำเนินความต่อไปจนเกิดสงครามระหว่างมนุษย์กับยักษ์ กระทั่งถึงพระรามและนางสีดาครองกรุงศรีอยุธยา

บทละครเรื่องรามเกียรติ์

- พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชวิจารณ์บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ไว้ในหนังสือ บ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์ว่า

“สังเกตได้ว่าพระราชประสงค์คือจะรวบรวมเรื่องรามเกียรติ์
ไว้ให้ได้หมดมากกว่าที่จะใช้สำหรับเล่นละคร”

บทละครเรื่องรามเกียรติ์

- บทละครเรื่อง รามเกียรติ์ แต่งเสร็จเมื่อ พ.ศ.2340
- ผู้แต่ง: สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้ โปรดให้พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการบริพาร ที่มีความสามารถในทางอักษรศาสตร์ช่วยกันนิพนธ์
- ส่วนพระองค์นั้นได้ทรงเอาเป็นพระธุระในการตรวจแก้ บางตอนก็ทรงนิพนธ์โดยพระองค์เอง
- ทำนองการแต่งเป็น **กลอนบทละคร** ถ้อยคำที่นำมาใช้น่าหนักและได้ความดี

บทละครเรื่องรามเกียรติ์

- วัตถุประสงค์ในการแต่ง

1. เพื่อให้เรื่องรามเกียรติ์มีเนื้อหาสมบูรณ์
2. เพื่อใช้เป็นบทละครสำหรับเล่นละครใน
3. เพื่อปลุกใจประชาชนให้มีความกล้าหาญรักประเทศชาติบ้านเมือง
4. เพื่อให้ความบันเทิงรื่นกับประชาชน
5. เพื่อเป็นคติสอนใจให้เห็นกันว่าธรรมะย่อมชนะอธรรม

บทละครเรื่องรามเกียรติ์

- เนื้อเรื่อง
- รามเกียรติ์พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 1 เป็นฉบับที่มีเนื้อความละเอียดพิสดารยาวถึง 117 เล่มสมุดไทย รวมไม่ต่ำกว่า 60,000 คำกลอน
- เล่ากันว่า ถ้าใครอ่านเรื่องรามเกียรติ์จบใน 7 วัน 7 คืน ฝนฟ้าใหญ่จะตก 3 วัน 3 คืน แบ่งเนื้อเรื่องออกเป็นตอนใหญ่ ๆ ได้ 3 ตอน คือ

- 1) ตอนตระเตรียม
- 2) ตอนสงครามใหญ่
- 3) ตอนเหตุการณ์เบื้องปลาย

1) ตอนตระเตรียม

- มีใจความสำคัญกล่าวถึงพวกอสูร **หิรันตยักษ์** ได้พรจากพระอิศวร จึงกำเริบม้วนแผ่นดิน พาหนีบรักแร่ไปยังเมืองบาดาล
- พระอิศวรจึงบัญชาให้พระนารายณ์ลงมาปราบ โดยอวตารลงมาเป็น พระยาสุกรขวิดหิรันตยักษ์ตาย
- ต่อมากล่าวถึงกำเนิดมนุษย์ฝ่ายพระราม และกำเนิดอสูรต้นสกุล ทศกัณฐ์
- ความสนุกสนานของตอนนี้อยู่ที่การเล่าที่มาหรือการกำเนิดของ ตัวละครที่แปลกพิสดาร ดังตัวอย่าง

หิรัญตย์กษั่ม้วนแผ่นดิน

๐ มาจะกล่าวบทไป ถึงหิรัญตย์กษัณฑ์แก้วกล้า
ห้าวหาญชาญณรงค์ฤทธา ปราบภูเลื่องชื่อลือขจร
อยู่ยังยอดเขาจักรวาล ในพิมานทิพรัตน์ประภัสสร
ฤาษีเทววิชาธร เกรงฤทธินอนทั้งโลกา
ด้วยเพื่อนตั้งกิจพิธี วินันตกคิริภูผา
พระเป็นเจ้าให้พรอสุรา รุ่งเรืองฤทธากล้าหนัก
อหังการ้อิมเอิบกำเรบใจ จะผลาญให้บรรลัยทั้งไตรจักร
ลำแดงแผลงฤทธิฮึกฮัก ชุนย์กษัณฑ์โล่ม้วนแผ่นดิน ฯ

หิรัญตยักษ์ม้วนแผ่นดิน

๐ ชมพุดุครกาโร

หนีบใส่รักแร้อสุรินทร์

๐ เมื่อนั้น

ตระหนกตกใจถนนลาน

๐ ครั้นถึงคีรีไกรลาส

ทูลว่าหิรัญต้อสุรา

ย้ายเทวาทานพ

มิหน้าซำม้วนสุธาไป

อมรโคยานี้ก็ได้สิ้น

พาแผ่นดินไปบาดาล ฯ

ฝูงเทพเทวาทุกสถาน

พากันเหาะทะยานรีบมา ฯ

บังคมบาทพระสุธินาถา

องอาจหยาบซำกำเรือบใจ

จบสวรรค์ชั้นฟ้าต่ำใต้

จะแกลิ่งให้บรรลัษณ์ทั้งแผ่นดิน

พระอิศวรจึงบัญชาให้พระนารายณ์ลงมาปราบ

๐ เมื่อนั้น

ได้ฟังฝูงเทพนิกร

คูคูหิรันต์ขุนमार

มันเสียดัตย์ที่สัญญา

๐ คิดแล้วจึงมีประกาศิต

เชิญเจ้าผู้มีฤทธิ

พระจอมไกรลาสสิงขร

ภูธรถวิลจินดา

หยาบซ่าสาธารณเป็นหนักหนา

กูไม่ไว้ชีวาอสุรี ๑

สั่งพระจักรกฤษณ์เรื่องศรี

ไปล้างอสุรีให้บรรลัย ๑

พระนารายณ์แปลงกายเป็นพระยาสุกร

๑ เมื่อนั้น

รับสั่งพระจอมภพไตร

๑ ครั้นถึงจึงเห็นหิรัญตั๊กม้อ

หนีบสามแผ่นคินสุธาธาร

๑ กลับกลายเป็นพญาสุกร

กายนั้นเพื่อกฟ้องดั่งสำลี

พระนารายณ์ผู้มีอัชฌาสัย

บังคมไหว้แล้วรีบไปบาดาล ฯ

ทำฤทธิสิทธิ์ศักดิ์สำแดงหาญ

ผ่านฟ้าก็แปลงอินทรี ฯ

เขี้ยวเพชรงามอนจรัสศรี

เข้าไถ่ราวีอสุรา ฯ

พระยาสุกรขวิดหิรันตยักษ์ตาย

พระยาสุกรขวิดหิรันตยักษ์ตาย

๐ เมื่อนั้น

เห็นสุกรอาจองตรงมา

ตาแดงดั่งแสงไฟกัลป์

ไม่รู้ว่อาจค์พระหริรัักษ์

๐ เมื่อนั้น

เข่นเขี้ยวตาแดงแปรงชัน

๐ ขวิดกัดทั่วตัวขุนมาร

เสียรขาดทั่วขาดขาดใจ

หิรันตสิททิสักดิ์ยักษ์

พญามารกริ้วโกรธพิโรธนัก

กระที่บบาทสนั่นทั้งไตรจักร

ขุนยักษ์เข้าไต่บุกบัน ๗

องค์พระวราห์รังสรรค์

วิงหมุนหุนหันเข้าชิงชัย ๗

ล้มลงไม่ทานกำลังได้

ด้วยฤทธิไกรพระจักรี ๗

การกล่าวถึงนนทก (นนทุก)

- นนทก เป็นยักษ์มีหน้าทีล่างเท้าเทวดาที่ขึ้นไปเฝ้าพระอินทร์อยู่โกฏิ
ปีได้ถูกเทวดาลอบหัวจนผมเลี่ยนหัว
- เกิดขัดใจขึ้นมา ก็เข้าไปขอพรพระอิศวร พระอิศวรก็ประทานพรให้
นนทกนี้มีนิ้วเป็นเพชร
- นนทกได้ของวิเศษ ก็เที่ยวชี้เทวดาตายไปตามๆกัน
- พระนารายณ์ต้องแปลงสตรีมารำล่อ จนนนทกเปลอเอานิ้วเพชรชี้
ตนเอง

นนทกโคนเทวดาดูบหัวจนโกร๋น

๐ มาจะกล่าวบทไป

ตั้งแต่พระสยามภูวญาณ

อยู่บันไดโคกรลาสเป็นนิจ

บ้างให้ตักน้ำล้างบาป

จนผมโกร๋น โล้นเกลี้ยงถึงเพียงหู

ฮึดฮัดขัดแก่นแน่นใจ

เป็นชายคู้คู้มาหมิ่นชาย

คิดแล้วก็รีบเดินมา

ถึงนนทกน้ำใจกล้าหาญ

ประทานให้ล้างเท้าเทวา

สุราฤทธิ์ดับหัวแล้วดูบหน้า

บ้างถอนเส้นเกศาวิ่งไป

ดูเงาในน้ำแล้วร้องไห้

ตาแดงดั่งแสงไฟฟ้า

มิตายจะได้มาเห็นหน้า

เฝ้าพระอิศราธิบดี ฯ

พระอิศวรประทานพรให้นนทกมีนิ้วเพชร

๐ บัดนั้น

น้อมเศียรบังคมแล้วทูลไป
ให้นิ้วเข้าเป็นเพชรฤทธิ
จะได้รองเบื่องบาบา

๐ เมื่อนั้น

ได้ฟังนนทกพาที
ไอนี้มีชอบมาช้านาน
คิดแล้วก็ประสิทธิ์พรชัย

นนทกผู้มีอัชฌาสัย

จะขอพระเจ้าไตรโลกา
จะชี้ใครจงม้วยสังขาร
ไปกว่าจะสิ้นชีวิ ฯ

พระสยามภูวญาณเรืองศรี

ภูมินิ่งนิกตริกไป

จำจะประทานพรให้
จงได้สำเร็จมโนรต ฯ

นนทกโกธเหล่าเทวดาจึงใช้นิ้วเพชรชี้จนตาย

๐ บัดนั้น

กริ้วโกรธร้องประกาศตวาดมา

จนหัวไม่มีผมติด

วันนี้จะได้เห็นกัน

๐ ต้องสุบรรณเทวานาคี

ล้มฟาดกลาดเกลื่อนลงทันใด

นนทกน้ำใจเกลือกกล้า

อนิจจาข่มเหงเล่นทุกวัน

สุดคิดที่เราจะอดกลั้น

ขบฟันแล้วชี้นิ้วไป ฯ

ดั่งพิฆอสูริไม่ทนได้

บรรลัยไม่ทันพริบตา ฯ

พระนารายณ์ลวงให้นนทกฆ่าตนเองตาย

๑ เมื่อนั้น

เห็นนนทกหลงกลก็ยินดี

๑ เทพนมปฐุมพรหมสี่หน้า

ทั้งกว้างเดินดงหงส์บิน

อีกชำนาญนอนภมรเกล้า

เมขลาโยนแก้วแว่วไว

พระนารายณ์ทรงสวัสดิ์ศรีศมี

ทำที่เอื้องกรายให้ยวนยิน ฯ

สอดสร้อยมาลาเจดนิน

กนิรินเลียบถ้ำอำไพ

ทั้งแขกเต้าผาลาเพียงไพล่

มยุเรศพ็อนในอัมพร

พระนารายณ์ลวงให้นนทกชี้ตนเองตาย (ต่อ)

ลมพัดยอดทองพรหมนิมิต

ย้ายท่ามัจฉาชมสาคร

ฝ่ายว่านนทกก็รำตาม

ถึงท่านาคาม้วนหางวง

๐ ด้วยเดชนิ้วเพชรสิทธิ์ศักดิ์

นางกลายเป็นองค์นารายณ์ไป

ทั้งพิสมัยเรียงหมอน

พระสีกรขว้างจักรฤทธิรงค์

ด้วยความพิสมัยไหลหลง

ชี้ตรงถูกเพลาทันใด ๆ

ขาหักล้มลงไม่ทนได้

เหยียบไว้จะสังหารราญรอน ๆ

การกล่าวถึงนบทก (นบทก)

- ก่อนนบทกจะสิ้นชีวิตได้กล่าวเป็นทำนองดูหมิ่นว่า พระนารายณ์
กลัวตนหรือจึงแปลงเป็นหญิงมาล่อ ไม่มารบกันซึ่งหน้า และว่า
ตนเองก็มีเพียงสองมือ
- ถ้ามีสี่กรอย่างพระนารายณ์ พระนารายณ์ก็คงจะสู้ตนไม่ได้
พระนารายณ์จึงตอบว่า

เมื่อนั้น

ได้ฟังจึงตอบว่าที

เพราะมึงจะถึงแก่ความตาย

ไซ้ว่าจะกลัวฤทธา

พระนารายณ์ทรงสวัสดิ์รัศมี

กุนีแปลงเป็นสตรีมา

ฉิบหายลงด้วยเสน่ห์หา

ศักดานี้วเพชรรนั้นเมื่อไร

ชาตินี้มีมีแต่สองหัตถ์

ให้สิบเคียรสิบพัคตร์เกรียงไกร

มีมือยี่สิบซ้ายขวา

กู่จะเป็นมมนุษย์แต่สองกร

ให้สิ้นวงศ์พงศ์มีงอันศักดิ์

ว่าแล้วกวัดแกว่งพระแสงตรี

จงไปอุบัติเอาชาติใหม่

เหาะเหินเดินได้ในอัมพร

ถือคธาอาวุธธนูศร

ตามไปราญรอนชีวี

ประจักษ์แก่เทวาทุกราศี

ภูมิตัดเคียรกระเด็นไป

นนทกลงมาเกิดในท้อง นางรัชฎา มเหสีท้าวลัสเตียน บิดาให้ชื่อ

ว่า ทศกัณฐ์ ต่อมาทศกัณฐ์ก็ได้น้อง ๆ อีก คือ กุมภกรรณ พิเภก

ทูตขร ตรีเศียร และนางอำมหนักขา

กำเนิดทศกัณฐ์

๑ เมื่อนั้น

องค์ท้าวลัสเตียนธิดี

คือว่านนทกมากำเนิด

ชื่อทศกัณฐ์กุมารา

อันน้องซึ่งถัดมานั้น

องค์พระบิตูเรศมารดร

ฝ่ายนางรัชคามเหสี

เทวีมีราชบุตรา

เกิดเป็นพระโอรสา

สิบเคียรสิบหน้ายี่สิบกร

ชื่อกุมภกรรณชาญสมร

มิให้นาทรสักนาที ฯ

กล่าวถึงกำเนิดนางกาลอัจนา นางสาวะ

- กล่าวถึงพระโคตม เดิมครองเมืองสาเกต แล้วออกบวชเป็นฤๅษี บำเพ็ญตบะอยู่จนหนวดยาว จนนกกระจอกหัวเมียคู่หนึ่งเข้าไปทำรัง
- วันหนึ่งเพื่อนกไปหากินถูกดอกบัวหุบปิดไว้ จนรุ่งเช้าดอกบัวบาน จึงกลับมารังได้
- นางเมียก็ต่อว่า ว่าเพื่อนกนอกใจ เพื่อนกสาบานว่าถ้านางนกกนอกใจจริง ก็ขอให้บาปของฤๅษีหนวดขาวนี้ตกเป็นของตนทั้งหมด
- พระโคตมได้ฟังก็สงสัยว่าเธอยังมีบาปอะไรอยู่อีก

กล่าวถึงกำเนิดนางกาลอัจนา นางสาวหะ

- พ่อนกก็ตอบว่า ฤๅษีไม่มีลูก จึงยังมีบาป
- โคคมดาบสจึงกองกฐณฑ์พิธี ชุบনারีขึ้นมานางหนึ่ง ให้นำมาว่า
นางกาลอัจนา
- พระฤๅษีร่วมรสกับนางจนได้บุตรคนหนึ่งชื่อ นางสาวหะ

ฤๅษีโคดมถามพ่อนกว่าตนมีบาปอันใด

๐ เมื่อนั้น

พืงนกรเจรจาสาบานกัน

คุกรนกรน้อยตัวผู้

เป็นเหตุไฉนสกฤณา

กูสร้างพรตกำหนดปีสองพัน

ซึ่งเ็งจะรับเอาบาปไป

พระโคดมอาจารย์ฌานขยัน

ให้คิดอัศจรรย์จึงถามมา

มาทำรังอยู่แล้วมิสา

สบทให้ภรรยาเชื่อใจ

บาปนั้นจะมีข้อไหน

กูทำอย่างไรสกฤณี ฯ

พ่อนกตอบญาติว่ามีบาปตรงที่ไม่มีบุตรธิดา

๐ บัดนั้น

พระองค์เป็นกษัตริย์ธิเบต
ละสมบัติออกมาทรงพรต
ให้ขาดวงศ์กษัตริย์ขัตติยา
อันบาปกรรมของพระมุนี
ข้าสาบานตัวด้วยกล้วยภัย

นกกระจาบตอบคำพระญาติ

ยังไม่มีโอรสธิดา

บวชเป็นดาบสอยู่ในป่า

ซึ่งจะครองพาราณสีไป

ข้อนี้จะเป็นโทษใหญ่

จงตรึกไตรคุณเกิดพระนักพรต ฯ

ฤๅษีโคดมกองกู่ณฑ์พิธิชุบนางกาลอัจนา

๐ จึงตั้งกองกู่ณฑ์บูชาไฟ

หลับเนตรสำรวมอินทรีย์

๐ ครั้นถ้วนคำรบครบพัน

บังเกิดเป็นนางจิ้งกลางไฟ

๐ งามล้ำนางเทพอัปสร

โฉมเฉลาเยาวลักษณ์จำเริญตา

จึงให้นามนาฏนุชนงคราญ

โดยไสยเวทเรื่องศรี

พระมุนีก็บริกรรมไป ฯ

พสุธาเลื่อนลั่นสนั่นไหว

แน่น้อยวิไลทั้งกายา ฯ

อรชรอ่อนแอ้นดั่งเลขา

คล้ายพระอุมาเทวี

ชื่อกาลอัจนามารศรี

พระดาบสออกจากพิธี

ร่วมรักสมัครสโมสร

คลังเกล้าย้ายวนชวนซิด

เมื่อนั้น

สมสู่อยู่สุขสนุกสบาย

พิศวงปลงรักพระนักธรรม

ครั้นได้ฤกษ์ยามเวลา

ให้ชื่อสวาทะนงคราญ

องค์พระชนกชนนี

ด้วยความยินดีพันคิด

สถาวรเบิกบานสำราญจิต

แสนสนิทพิศวาสไม่คลาดคลาย ฯ

นางกาลอัจนาโฉมฉาย

ช้านานได้หลายเดือนมา

จนครรถ์ถ้วนทศมาสา

กัลยาทีตลอดบุตร

งามปานนางฟ้าในราศี

ประโลมเลี้ยงเทวีทุกเวลา ฯ

กล่าวถึงกำเนิดกาศ (พาลี) และสุครีพ

- ฝ่ายพระอินทร์ดำริจะหาทหารให้พระนารายณ์ ซึ่งจะต้องอวตารลงมาปราบนนทก ก็เหาะลงมาทำชู้กับนางกาลอัจนา
- นางกาลอัจนาได้บุตรกับพระอินทร์คนหนึ่ง
- ต่อมานางกาลอัจนาได้ทำชู้กับพระอาทิตย์ ก็ได้ลูกชายคนหนึ่ง
- วันหนึ่งพระฤๅษีอุ้มลูกชายสองคนไปอาบน้ำ ส่วนนางสวาทะลูกหญิงนั้นจูงให้เดิน นางแค้นใจก็กล่าวประชด จนฤๅษีบิดาทราบเรื่องหมด แต่ยังไม่แน่ใจในความจริง

กล่าวถึงกำเนิดกาศ (พาลี) และสุครีพ

- ฤๅษีจึงทำการเสี่ยงลูก โดยโยนลูกทั้งสามคนไปกลางน้ำ
อธิษฐานว่า เด็กคนใดเป็นลูกแพ้วัยคืบมาได้ คนใดเป็นลูกชู้ให้
กลายเป็นลิง
- ลูกชายทั้งสองก็กลายเป็นลิง ส่วนนางสวาทะวัยคืบมาได้
- พระโคตมเห็นความจริงแน่ก็สถาปนางกาลอัจนาให้เป็นหิน
- นางกาลอัจนาก็สาปลูกผู้หญิงให้ไปอำปากยืนตีนเดียวเหนี่ยวกิน
ลมอยู่ที่เขาจักรวาล

กล่าวถึงกำเนิดกาทศ (พาลี) และสุครีพ

- ฝ่ายพระอินทร์ พระอาทิตย์ รู้ว่าลูกชายของตนถูกสาปเป็นลิงไป ก็พากันมาเนรมิต เมืองขีดขิน ให้ลูกครอบครอง
- ตั้งนามลูกของพระอินทร์ว่า กาทศ (พาลี) เป็นเจ้าเมือง
- ตั้งนามลูกพระอาทิตย์ว่า สุครีพ เป็นมหาอุปราช

Khon
Thai
สุครีพ
ink brothers

ภาษีสี่ยางลูกทั้งสาม

๐ เมื่อนั้น

ได้ฟังมีดกลุ่มในวิญญาณ์

ทั้งรักทั้งแค้นแน่นจิต

มันคบชู้คู่ไม่กลัวภัย

อันว่ากุมารทั้งคู่

ถ้าลูกชู้ก็ดูเวทนา

คิดแล้วยกกรขึ้นประณต

เดชะข้าได้บำเพ็ญมาน

องค์พระอาจารย์ฦานกล้า

ดั่งเอาไฟฟ้ามาจ่อใจ

พระนักสิทธิ์ปืมเลือดตาไหล

เสียแรงรักใคร่แต่เดิมมา

ถึงกูจะเลี้ยงรักษา

โลกาจะพลอยอัประมาณ

พระดาบสตั้งสัตย์อธิษฐาน

ขอให้บันดาลประจักษ์ตา

ฤๅษีเสียดูกทั้งสาม (ต่อ)

แม้ว่าสามเจ้านี้เป็นเนื้อ

จะทิ้งออกไปกลางคองคา

แม้ว่าเป็นลูกชายอื่น

จงเป็นสวาวานรไพร

๐ แต่นางสวาทะผู้ธิดา

สองกุมารนั้นข้ามวารี

พระโคดมครั้นเห็นประจักษ์ตา

อุ้มองค์พระธิดายาใจ

เชื้อสายโลหิตแห่งข้า

จงว่ายกลับมาทันใด

อย่าได้ว่ายคืนเข้ามาได้

เสียงแล้วขว้างไปทันที ฯ

กลับว่ายมาหาพระฤๅษี

เป็นกระบี่เข้ายังพนาลัย

ก็สิ้นความกังวลไม่สงสัย

กลับไปยังบรรณศาลา ฯ

ฤๅษีสถาปนากาลอัญนาที่คบชู้

๐ ครั้นมาถึงคันธกุฎี
เหวี่ยงเหวี่ยงคูก่อนอิอัญนา
คบชู้สู่สมภริมย์รัก
ตั้งหญิงชั่วช้ากาฬี
แม้นว่านารายณ์อวตาร
ในทวีปพิชัยลงกา
ให้มึงจมอยู่ในสมุทร
ตามคำของฤๅษีที่สถาปไว้

พระมุนีกริ้วโกรธแล้วร้องว่า
เหตุใดมาเป็นดังนี้
ทำการทรลักษณ์บัดดี
ให้อินทร์ยัยของมึงเป็นศิลา
มาสังหารเผ่าพาลยักษ์
เอาแผ่นผานี้จงถนนไป
อย่าได้รู้ผู้คู้ขึ้นมาได้
ให้สาแก่ใจอีกาฬี ฯ

นางกาลอัจนาสาปนางสวาทะพร้อมทั้ง บอกถึงเวลาที่จะพ้นคำสาป

เสียดแรงอุ้มท้องครองครรภ์

ทุกวันบำรุงรักษา

ไม่รู้จักคุณคุณเลี้ยงมา

ผลาญชีวาแม่ให้บรรลัษ

มิ่งเป็นลูกเกิดในอุทร

ควรหรือเป็นหนอนบ่อนไต้

ตัวกู่นี้ต้องสาปไป

ฝ่ายมิ่งให้ได้ทรมาน

จงไปอ้าปากยื่นตีนเดียว

เหนียวกินลมอยู่ในไพรสาณฑ์

ยังเชิงขอบเขาจักรวาล

ตามคำสาบานของกู่นี้

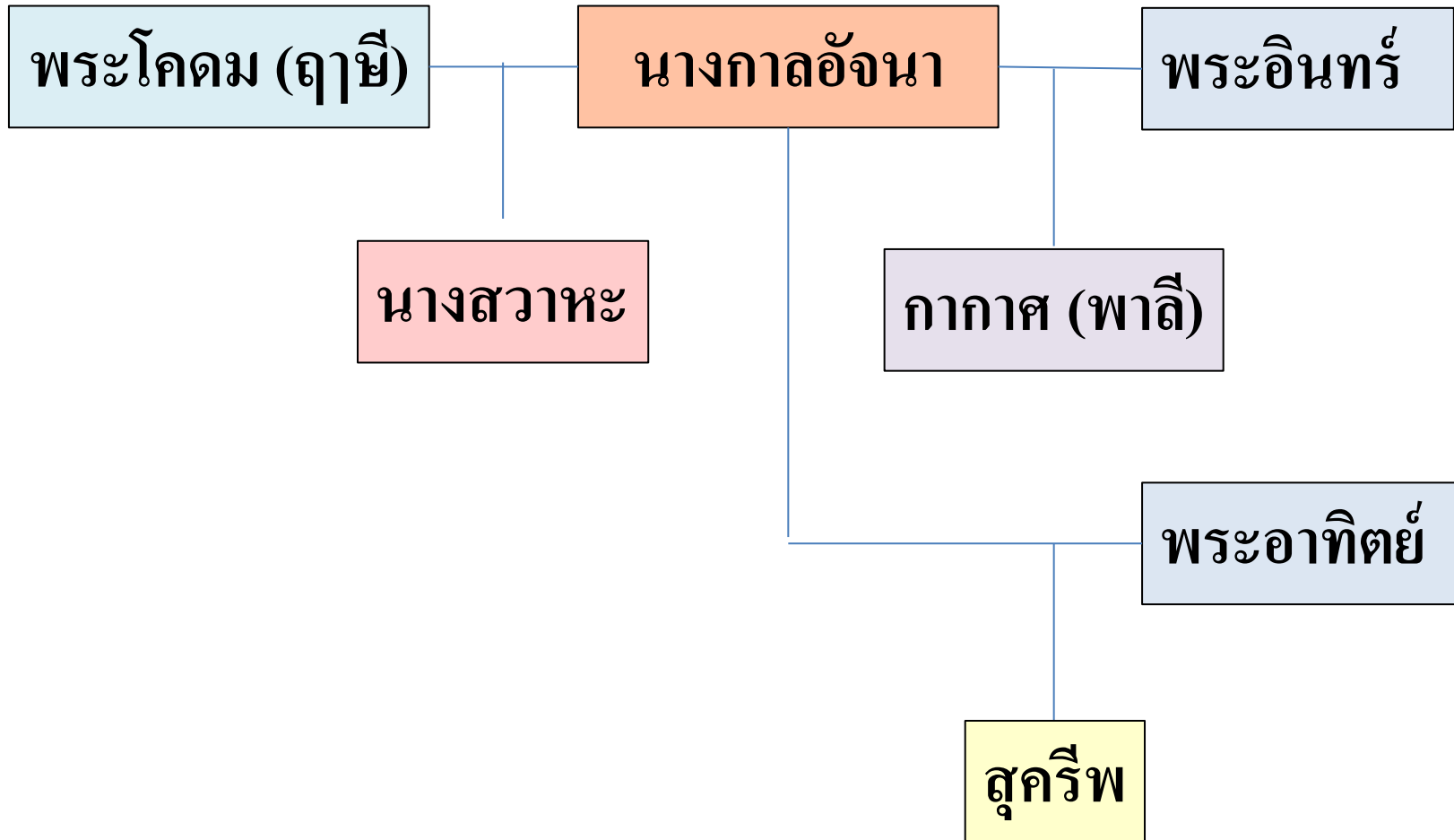
ต่อมิ่งมีลูกเป็นวานร

ฤทธิรอนเลิศล้ำกระบี่ศรี

จึงพ้นสาปสิ้นบาปอัปรีช

ว่าแล้วไปเป็นศิลา ฯ

กล่าวถึงกำเนิดนางสวาทะ กากาศ (พาลี) และสุครีพ

กล่าวถึงกำเนิดหนุมาน

พระอิศวร

พระพาย

นางสวาทะ

“จงเอาเทพอาวุธอันศักดิ์ดา ทั้งกำลังกายาของเรา
ไปสอดเข้าปากสวาทะ จะเกิดบุตรเป็นกระบี่ศรี”

หนุมาน

กล่าวถึงกำเนิดหนุมาน

๐ มาจะกล่าวบทไป
แจ้งว่านวนางอัจนา
ให้ยืนต้นเดียวเหนียวกินลม
ดูจะให้มีบุตรวุฒิกไกร

๐ คิดแล้วจึงแบ่งกำลัง
เอาเทพอาวุธอันศักดิ์ดา
ไปซัดเข้าปากสวาหะ
อันคทาเพชรเรืองฤทธิ์

ถึงพระอิศวรนาถา
โกรธาสาปราชบุตรไป
ยอดพนมจักรวาลเนินไศล
จะได้เป็นทหารพระจักรา ฯ
สั่งองค์พระพายแก้วกล้า
ทั้งกำลังกายาของเรา
จะเกิดบุตรเป็นกระบี่ศรี
มีอานุภาพเกรียงไกร

กำเนิดหนุมาน

บัดนั้น
ครั้นออกจากครรภ์มารดร
ลอยอยู่ตรงพักตร์ชนนี
มีคุณทลขณเพ็ชรลงการ
หาวเป็นดาวเดือนรวิรว
สำแดงแผลงฤทธิ์เกรียงไกร
ทั้งองค์พระพายเรื่องเดช
ก็เข้าอิงแอบแนบกายา

วา युบุตร วุฒิไกรดังไกรสร
ก็เหาะขึ้นอัมพรด้วยฤทธา
รัศมีโชติช่วงในเวหา
เขี้ยวแก้วแววฟ้า มาลัย
แปดกรสี่หน้าสูงใหญ่
แล้วลงมาไหว้พระมารดา
สำคัญว่าบิดุเรศนาถา
วานรขึ้นชมยินดี

กล่าวถึงพาลีเสียดัตย์แย่งนางคาราจากสุครีพ

- กล่าวถึงพาลีเสียดัตย์แย่งนางคาราจากสุครีพ
- อยู่มาถึงกาลวสันต์ นางฟ้าเทวามาจับระบํ้ากัณ ในระหว่างจับระบํ้ากัณนั้น รามสูรได้เข้ามาแย่งแก้วนางเมขลา พระอรชุนจึงขัดขวางไว้
- รามสูรโกรธจับพระอรชุนฟาดกับเขาพระสุเมรุจนเขาเอียงไปสุครีพได้มาช่วยทรงเขาพระสุเมรุให้ตั้งตรงตามเดิม

สุครีพได้มาช่วยทรงเขาพระสุเมรุให้ตั้งตรงตามเดิม

๐ บัดนั้น

เห็นพระสุเมรุ ไม่คั่นตรงมา

อันพระสุเมรุซึ่งเอนทรุด

พระองค์ผู้ทรงภพไตร

ทูลแล้วลูกพระทินกร

เร่งให้เทพบุตรครุฑา

จึงเอานิ้วชี้ขึ้นชี้ลง

สะคุ้งพคขนคเข้าทันใด

สุครีพฤทธิแรงแข็งกล้า

ก้มเกล้าวันทาแล้วทูลไป

ข้าจะอาสาอุคขึ้นให้ได้

อย่าร้อนไต้เบ็องบาทา

ผู้มีฤทธิรอนเกล้ากล้า

อุคพวนนาคากระชากไป

ตรงสะคือนาคาพวนใหญ่

พระเมรุก็ไหวเขย็อนมา ฯ

กล่าวถึงพาลีเสียดัตย์แย่งนางดาราจากสุครีพ

- ต่อมาพญากากาสดขึ้นเฝ้าพระอิศวร พระอิศวรประทานนามให้พญากากาสดใหม่ว่า พระยาพาลี
- พระอิศวรฝากมอบให้นางดาราไปประทานสุครีพผู้เป็นน้อง เป็นบำเหน็จในคราวทรงเขาพระสุเมรุ
- พระนารายณ์ท้วงพระอิศวรไว้ว่า จะฝากนางดาราไปกับพระยาพาลีนั้นดูไม่สมควร
- พระยาพาลีจึงให้คำสัตย์กับพระนารายณ์ว่าหากไม่มอบนางดาราให้แก่ น้องก็ขอให้พระนารายณ์ผลาญชีวิตได้

พระนารายณ์ท้วงพระอิศวร

๐ เมื่อนั้น

ยอกรสนองพระบัญชา

ให้แก่สุกรีพระกระบี่ศรี

ดั่งหนึ่งภูมรากับมัลลย์

อันธรรมชาติแมลงภู

หรือจะไม่คลึงรสบุษบา

แล้วพญาสุกรีพอนุชา

พระองค์มังกุณสุรालย์

องค์พระนารายณ์นาถา

ผ่านฟ้าจะฝากนางไป

ข้านี้หาเห็นด้วยไม่

ย่อมเป็นวิสัยแต่ไรมมา

อยู่ใกล้เรณুবุปผา

จะฝากไขแก่กาก็ผิดไป

จะไม่ได้คาราพิสมย์

ภูวไนยจงถวิลจินดา ฯ

พระยาพาลีให้คำสัตย์กับพระนารายณ์

๐ เมื่อนั้น

ฟังพระนารายณ์กล่าววาจา
ซึ่งพระองค์ผู้ทรงฤทธา
จะขอถวายสัตย์สาบานไว้
มั่นขำมิให้แก่น้อง
ขอให้ศรศักดิ์พระจักรา

พญาพาลีใจกล้า

ก้มเกล้าวันทาแล้วทูลไป
มีความกังขาสงสัย
ในใต้เบื้องบาทเจ้าโลกา
เอาไว้ร่วมห้องเส่นหา
ผลาญชีวิตร้าวานร ฯ

กล่าวถึงกำเนิดนางมณฑา

- กำเนิดนางมณฑาว่า มีฤๅษี 4 องค์ บวชได้สามหมื่นปี อยู่ ณ เขา หิมพานต์ ฤๅษีมีโคนมอยู่ 500 โคนเหล่านี้ให้นมแก่ฤๅษีทุกวัน
- ส่วนฤๅษีนั้นเมื่อนมแล้ว ก็ให้ทานนมแก่นางกบ
- กล่าวถึงนาคตัวหนึ่ง กำหนดกล้าขึ้นมาเสพเมธุนกับงูตัวผู้ เพื่อยุ ฤๅษีสององค์มาพบเข้า
- นางนาคก็มีความอายก็กลับลงไปนาคพิภพ แล้วคิดแก่นฤๅษี ขึ้นมา จึงมาคายนพิษไว้ในอ่างนม

นางนาคอับอายฤๅษีจึงมาคายพิษ

๐ เมื่อนั้น

ครั้นถึงพิภพนาถิ

ฤๅษีทั้งสี่นี้เจ้ากรรม

แม่นแข็งถึงองค์พระบิดา

ถ้าว่าคาบสนิมิตาย

จำจะฆ่าเสียให้บรรลัย

๐ ครั้นถึงศาลาอาศรม

คายพิษลงไว้ทันที

นางอนงค์นาคาโฉมศรี

เทวีคิดแค้นพระสีทธา

ทำให้ได้อายหนักหนา

จะม้วยด้วยอาญาภูวไนย

จะพ้นความอายก็หาไม่

คิดแล้วขึ้นไปยังกุฎิ ฯ

เห็นอ่างน้ำนมพระฤๅษี

เสร็จแล้วเทวีกลับไป ฯ

กล่าวถึงกำเนิดนางมณฑา (ต่อ)

- นางกบรู้ความก็โจนลงไปตายในอ่างนม เพื่อป้องกันไม่ให้ฤาษีกินพิษนาคเข้าไป
- ฤาษีรู้ความกตัญญูของนางกบ ก็ชุบให้เป็นมนุษย์ ให้ชื่อว่า **มณฑา** แล้วนำไปถวายพระอิศวร

นางกบนิกรถึงพระคุณฤๅษีจึงโจนลงไปตายในอ่างนม

ตัวกูได้ฟังพระนักสิทธิ์

เลี้ยงชีวิตเป็นสุขเกษมศานต์

พระคุณใหญ่ล้นฟ้าประมาณ

แจ้งการแล้วจะนิ่งก็ไม่ได้

ดั่งหนึ่งไม่มีกตัญญู

รู้คุณพระมหาฤๅษี

อย่าเลยจะเอาชีวิ

ตายแทนผู้มีพระคุณไป

เคชะความสัตย์อันล้ำเลิศ

ให้เกิดเป็นมนุษย์ในชาติใหม่

คิดแล้วโจนลงด้วยว่องไว

ก็ขาดใจด้วยพิษนาคา ฯ

ฤๅษีชুবนางกบเป็นนางมณโฑ

นางกบสู้เสียชีวัน

อย่าเลยจะชুবขึ้นเป็นหญิง

ให้สิ้น โคมนางฟ้าสุรालย์

ว่าแล้วตั้งกู่ณฑ์พิธี

ศรเหลือองเรื่องโรจน์โชติฟ้า

โอมอ่านคาถามหาเวท

เอากบใส่กองเพลิงชวลิต

หาไม่เรานั้นจะบรรลย์

จะจัดสิ่งทีงามประสมใส่

เลิศล้ำกว่าไตรโลกา

อาหุติเพลิงแรงแสงกล้า

พระคาบสเข้านั้งตั้งสี่ทิศ

อันวิเศษสำหรับกระลากิจ

แล้วชুবด้วยฤทธิพระนักรรรม์ ฯ

ความงดงามของนางมณฑา

๐ งามพักตร์ยิ่งชั้นนพมาศ

งามวิลาสล้ำนางในดั่งสา

งามเนตรยิ่งเนตรในยามา

งามนาสิกล้ำในคุษฎี

งามโอษฐ์งามกรรณงามปราง

ยิ่งนางในนิมาราศี

งามเกศยิ่งเกศกัลยาณี

อันมีในชั้นนิรมิต

ทั้งหกห้องฟ้าไม่หาได้

ด้วยทรงลักษณ์วิไลไพจิตร

ใครเห็นเป็นที่เพ่งพิศ

ทั้งไตรภพอบทิศไม่เทียมทัน ฯ

กล่าวถึงกำเนิดองคต

- หลังจากที่ทศกัณฐ์ทูลขออนางมณโฑจากพระอิศวร ก็พานางเหาะผ่านมาเหนือวังพาลี
- พาลีเห็นนางมณโฑก็เกิดรัก เลยหาเหตุว่าทศกัณฐ์มาดูหมิ่นเหาะข้ามปราสาทมาได้ แล้วแย่งนางมณโฑได้โดยพลการ
- ทศกัณฐ์เมื่อมาถึงวังก็คลั่งด้วยความเสียดาย ไปขอความช่วยเหลือจากพระโคบุตรผู้เป็นอาจารย์
- พระโคบุตรแนะนำให้ทศกัณฐ์ไปขอความช่วยเหลือจากฤาษีอังคต ผู้เป็นอาจารย์ของพาลี

กล่าวถึงกำเนิดองคต (ต่อ)

- พระฤๅษีอังคตต้องไปขออนางมณโฑคืนจากพาลี แต่นางมณโฑได้ทรงครรภ์ พาลีไม่อาจขัดฤๅษีอังคตซึ่งเป็นอาจารย์ได้ ก็จำใจคืน
- แต่ไม่อยากให้ลูกในท้องมีศักดิ์เป็นยักษ์ จึงให้ฤๅษีอังคตแก้ไข
- พระฤๅษีจึงแหวะเอาทารกใส่ไว้ในท้องแพะ ต่อมากุมารก็ได้กำเนิดและได้ชื่อว่า องคต
- พาลีให้ทำพิธีสงกรานต์ สมโภชลูก
- ทศกัณฐ์ทราบความจริงแปลงตัวเป็นปญมาดักทำร้าย เป็นทางแก้แค้น แต่กลับถูกพาลีจับทรมานเสียชুবพอม แล้วจึงปล่อยไป

พาลีโอรชที่ทศกัณฐ์อุ้มนางมณฑโตข้ามปราสาทของตน

- ๑ ให้พิโรธโอรชกริ้วกระที่บบาท ทำอำนาจเพียงพื้นแผ่นดินไหว
เหม่อไ้ทศกัณฐ์จ้งไร หมิ่นกูไม่กลัววายปราณ
ว่าแล้วฉวยชักพระขรรค์ ขบพันกวัดแกว่งสำแดงหาญ
หมายมาดพิฆาตขุนมาร เหาะทะยานขึ้นยังอัมพร ๑
- ๑ แลเห็นโฉมนางวิไลลักษณ์ ผิวพักตร์เพียงเทพอัปสร
เกิดความเสน่หาอาวรณ์ ร้องว่าคูก่อนนอสุรา
อันตัวของเราก็เป็นชาย เอ็งทำหยาบคายไม่เกรงหน้า
อุ้มนางข้ามเมืองกูมา จักฆ่าให้ม้วยชีวี

พาลีแย่งนางมณฑามาได้

๐ เมื่อนั้น

สั้ประยุทธ์ซึ่งช่วยด้วยพาลี

สุดคิดสุดฤทธิ์สุดกำลัง

สุดที่จะชิงเอาเมียมา

๐ เมื่อนั้น

มีชัยซึ่งได้บังอร

ทศเคียรสุริย์วงศ์ยักษ์

สุดที่จะทานฤทธา

เพียงสิ้นชีวังสังขาร์

สุดปัญญาที่หนีวานร ๑

พญาพาลีชาญสมร

ก็เขจรคืนเข้าธานี ๑

พาลีแฉงฤยัองคคว่านางมณโฑมึครรภักบตน

คึคแฉงจึงตอบพระนักรรรมั

ควรฤยัองขอพระอุม่า

ข่าทำท้งนี้ด้วยควมโกรธ

แต่นางมณโฑทรามวัย

จะผ่อนปรนก็ขัคสนนักร

ข่ามึให้ปนศักรค็อสุรี

ทศกัณฐัองใจให้เกินหน้า

แฉงเหาะข่ามพาราไม่เกรงใจ

เมือว่าเป็นโทยจะส่งให้

มึครรภักได้ถึงกังปี

ด้วยถูกรักในท้องมารศรี

พระมุนึองได้เมตตา ๑

พระยาขีอังคตบอกว่าจะนำลูกในครรภ์นางมณฑิธา มาใส่ใส่ไว้ในท้องแพะ

๐ เมื่อนั้น

ได้ฟังจึงตอบวาจา

อันบุตรในครรภ์นางโฉมยง

จะแหะออกใส่ท้องแพะไว้

๐ เมื่อนั้น

ได้ฟังวาจาพระนักรรรม์

สุดรักสุดเสียดายเพียงชีวิต

แต่ทอดถอนฤทัยหลายที

พระอังคตอาจารย์ฉานกล้า

ข้อนั้นอย่าปรารมภ์ใจ

จะให้แก่พระองค์จงได้

มิให้อันตรายชีวัน ฯ

ลูกท้าวมัทธวานรังสรรค์

อัคอันพระทัยพันทิว

สุดคิดที่จะขัดพระยาขี

ขุนกระบี่ขัดสนจนใจ

กล่าวถึงเรื่องทรพากับทรพี

- กล่าวถึงยักษ์นนทกาล ขึ้นไปเกี่ยว นางมาลี คนของพระอิศวร
- จึงถูกพระอิศวรสาปให้ลงไปเกิดเป็นควายชื่อ ทรพา แล้วให้มีลูกชื่อ ทรพี แล้วให้ทรพีฆ่าพ่อ
- นนนทกาลลงมาเกิดเป็นควายตามสาป มีนางควายเป็นบริวารห้าพัน นางควายตัวไหนมีลูก ทรพาก็ทำลายเสีย
- แต่นางควายตัวหนึ่งเอาลูกไปซ่อนเสียในถ้ำ ลูกนางควายเมื่อ โตขึ้น มีนามว่า ทรพี มีกำลังมาก และฆ่าพ่อตายตามคำสาปพระอิศวร

กล่าวถึงเรื่องทรพากับทรพี

- ทรพีได้ไปทำรบกับพาลี และนัดต่อสู้กันในถ้ำ
- เมื่อพาลีจะไปรบนั้นได้ให้สัญญาไว้กับสุกรีพ ถ้าเห็นเลือดไหลออกมาจากในถ้ำ ก็ให้สุกรีพเอาหินปิดปากถ้ำเสีย
- ครั้นพาลีฆ่าทรพีตาย เทวดามีความยินดี บันดาลให้ฝนตกลงมาปนกับเลือดทรพี
- สุกรีพเห็นเลือดไหลสำคัญว่าพาลีตาย ก็เอาหินปิดปากถ้ำ
- พาลีเข้าใจว่าน้องแก่ลั้งจะให้ตาย เลยจับสุกรีพออกจากเมือง

ทราปสั่งให้ฆ่าลูกของตนเสียให้หมด

๐ ครั้นถึงหิมวันต์พนาเวศ

ก็กลับเพศไปเป็นมเหสี

ชื่อว่าพญาทราป

มีกำลังฤทธาเชี่ยวชาญ

ใหญ่สูงพ่วงพองอาจ

หยาบคายร้ายกาจกล้าหาญ

กายาเฟือกสีสำลान

ใจพาลอิจฉาอาชรรพ์

บริวารล้วนนางกาสร

ห้าพันสัตยจรอยู่ไพรสัณฑ์

แม้ว่าตัวใดมีครรรภ์

ทราปนั้นหมั่นระวังดู

ถ้าเห็นว่านางมเหสี

คลอดลูกออกมาเป็นตัวผู้

ไม่อาลัยหมายใจว่าศัตรู

เสียวเสียวจากหมูให้วายชนม์

ทรัพย์สินาทรพา

๑ บัคนั้น

ไต้ฟังกิ้วโกธาโกธา

โก่งหางวางว้างสายเขา

ซ้อนตั๊กกลับกลอกว่องไว

๑ บัคนั้น

โก่งคอย่อท้ายยืนประจัญ

อันเขาต่อเขาเข้าประหาร

ไต้ทิววิคฤกทรพา

พญาทรพาแกล้วยกล้า

สองตานันแดงดั่งแสงไฟ

ตาโถมโถมเข้าขวิดไขว่

หมายใจจะล้างชีวัน ฯ

คำแห่งทรพีแข็งขัน

เสี่ยวขวิดติดพันกระชั้นมา

เสียงสะท้านเปรี๊ยะเปรี๊ยะดั่งฟ้าผ่า

ก็ม้วยชีวาด้วยฤทธิ์ ฯ

กล่าวถึงท้าวทศรถทำพิธีกวนข้าวทิพย์ขอลูก

- ฝ่ายท้าวทศรถ เมื่อพระบิดาสิ้นพระชนม์แล้วก็ขึ้นครองราชย์ ท้าวทศรถหาลูกไม่ได้จึงทำพิธีกวนข้าวทิพย์ขอลูก
- เมื่อท้าวทศรถกวนข้าวทิพย์นั้น กลิ่นข้าวชานไปถึงเมืองลงกา
- นางมณโฑได้กลิ่นก็ปรารถนาจะชิมรสข้าวทิพย์นั้นบ้าง
- ทศกัณฐ์จะให้ กากะนาสูร ไปขโมยข้าวทิพย์ได้ไปหนึ่งก้อน เหลือสามก้อนครึ่ง
- ท้าวทศรถแบ่งให้นางเกาสุริยา นางไภยเกษิ นางสมุทเทวี

ทำวทศรตแบ่งข้าวทิพย์ให้เมียทั้งสาม

๐ เมื่อนั้น

ครั้นเห็นองค์ทำวทศรต

อันซึ่งการกิจพิธี

บังเกิดข้าวทิพย์อัน โอชา

แต่มีกานาสาธารณ์

ต้องคำพระอิศวรทรงธรรม์

พระกไล โกฎคาบส

จึงมีพจนารถวาจา

บัดนี้เสร็จตั้งปราธนา

ด้วยอาณุภาพตบะกรรม์

บินทะยาน โฉบไปครั้งปิ่น

สามก้อนกึ่งนั้นไม่ราคิน

ว่าแล้วหยิบเอาสุธาโกชน์

ให้เกาสุริยาอุพาพิน

แล้วหยิบปั้นหนึ่งส่งให้

อันนางสมุทรเทวี

๐ เมื่อนั้น

รับเอาข้าวทิพย์นั้นมา

อันกลิ่นรสากระยาหาร

ซบซาบอาบอิมทั่วไป

ปั้นหนึ่งเอมโอชด้วยรสกลื่น

กินเถิดจำเรณูสวัสดิ์

แก่โฉมนางไถยเกษิ

ให้ปั้นหนึ่งกับที่เหลือกา ฯ

สามพระมเหสีเส่นหา

กัลยาเสวยสำราญใจ

หอมหวานไม่มีที่เปรียบได้

ทั้งในสกนธ์อินทรีย์ ฯ

ท้าวทศรถทำพิธีกวนข้าวทิพย์แล้วได้ลูก

- อยู่มาเมื่อสามวันของท้าวทศรถก็ได้โอรส

นางเกาสุริยา ให้กำเนิด **พระราม**

นางไคยเกษิ ให้กำเนิด **พระพรต**

นางสมุทร ให้กำเนิด **พระลักษมณ์** และ **พระสัตรุต**

พระคาบสให้พระนามลูกของท้าวทศรถ

๐ เมื่อนั้น

จึงให้นามตามศาสตร์พระสุติ

พระเชษฐาคือนารายณ์เทเวศร์

ที่สองคือจักรฤทธิรอน

ที่สามคือบัลลังก์กับสังข์ทรง

คทาฐที่สุคอันดับมา

แล้วจึงอำนวยการให้

อันศัตรูหมู่พวกภัยพาล

องค์พระคาบสทั้งสี่

โดยศรีชันษาพยากรณ์

ชื่อพระรามศทรสงคราม

นามกรพระพรตกุมารา

ชื่อพระลักษมณ์สุริย์วงศ์นิษฐา

ชื่อว่าพระสัตรุดกุมาร

จงเรื่องฤทธิไกรกล้าหาญ

ทั่วทั้งจักรวาลอย่าทานกร ๗

2) ตอนสงครามใหญ่

- กล่าวถึงสาเหตุสงครามใหญ่ระหว่างพระรามกับทศกัณฐ์ คือ
- นางสำนักรหาน้องทศกัณฐ์ เกิดความก่อกวนใจ เพราะพ่อที่ชื่อชีวหานั้น ถูกทศกัณฐ์เข้าใจผิดเอาจักขว้างลั่นขาดตาย
- จึงเดินทางไปเที่ยวตามชนบทต่าง ๆ ไปพบพระรามก็นิกรรักและคิดจะฆ่านางสีดาเสีย แต่นางถูกพระลักษมณ์ตัดตีนสิ้นมือ เชือดหู เชือดจมูก
- นางได้ไปฟ้องพญาขร พญาทูต และตรีเศียร พญายักษ์ทั้งสามมารบพระราม ก็ถูกพระรามฆ่าตายหมด
- นางจึงไปบอกทศกัณฐ์ ยุให้ทศกัณฐ์ซึ่งบ้ากามอยู่แล้วไปลักนางสีดา

นางสามนักราเห็นพระรามก็เกิดรัก

๐ เมื่อนั้น

แลไปเห็นพระจักรา

พินิจพิศทั่วทั้งองค์

.....

ครั้นจะว่าองค์พระจันทร์

ชะรอยจักรพรรดิภักษัตรา

ยิ่งพิศยิ่งพิศวาสกลุ่ม

อกใจไม่เป็นสมประดี

ฝ่ายนวลนางสามนักรา

รูปทรงโสภาอำไพ

มีความพิศวงสงสัย

.....

ก็ผิดที่จะจรจากเวหา

มละสมบัติมาเป็น โยคี

รสรักริงรุ่มดั่งเพลิงจี

อสุรีคลั่งเคลิ้มวิญญาณ ฯ

นางสามนักขาคิดจะฆ่านางสีดา

๐ ครั้นถึงศาลาพนาเวศ

จึงเห็นองค์อัครชายา

อรชรอ่อนแอ้นทั้งอินทรีย์

มีสิริวิลาสประหลาดนัก

สตรีเหมือนกันยังพิศวง

นี่หรือพระยอดฟ้ามิอาวรณ์

จำเป็นจะมล้างชีวัน

คิดแล้วสำแดงฤทธิไกร

สอดสายนัยน์เนตรชะเง้อหา

ทรงโฉมโสภาวิไลลักษณ์

งามล้ำนารีในไตรจักร

ผิวพัศตร์ผ่องเพียงจันทร์

ตะลึงหลงด้วยความสโมสรม

ตัดรอนกุเสียไม่อาลัย

ชิงเอาผิวมันให้จงได้

กลับไปเป็นรูปอสุรี ๗

พระลักษณะตัดตีนลิ้นมือ เชือดหู เชือดจมูก

แล้ว โจนขึ้นเหยียบบอกไว้

จึงมีสีหน้าทบัญชาการ

มิ่งนี้สาธารณ์ทรลักษณ์

เหตุใดมาทำเช่นนั้น

๐ ครั้นว่าจะฆ่าให้มิ่งตาย

คุณนี้จะไว้ชีวา

ว่าพลางตัดกรรอนบาท

แล้วไล่ตีซ้ำกระหน่ำไป

แกว่งพระขรรค์ซัยฉายฉาน

ว่าเหวยอิมารอัปรีย์

ชั่วช้าอัปลักษณ์บัดสี

ไม่กลัวชีวีจะมรณา ฯ

โลกจะยिनร้ายไปภายหน้า

แต่จะทำให้सान้ำใจ

ทั้งจมูกหูขาดเลือดไหล

จนไกลอรัญกุฎี ฯ

นางสามนักขายยุทธภักตร์

๐ เมื่อนั้น

จึงทูลว่านางสีดานี้

จะเปรียบพระลักษมีศรีสวัสดิ์

ทั้ง โฉมสมเด็จพระอุมา

จะจัดงามสามนางประมวลเข้า

แม้ใครได้เห็นนางโฉมยง

มีตาสองตานี้สุครู

นางสามนักขายภักตร์

มีสิริเสาวภาคย์จำเริญตา

พระสุรัสวดีเส่นหา

น้องเห็นดีกว่าทั้งสามองค์

ไม่เทียมเท่าสีดานวลหง

จะงวยงหลงลืมสมประดี

ที่จะคูสิ้นงามมารศรี

2) ตอนสงครามใหญ่

- ทศกัณฐ์ได้ฟังก็ “ยิ่งแสนพิศواسจะขาดใจ รากร้อนฤทัยไหลหลง”
- ในที่สุดก็ไปลักนางสีดามาไว้ในลังกา
- จากนั้นการสงครามอันดุร้ายก็เริ่มเกิดขึ้น เรื่องราวการรบนั้นมี
อเนกประการ
- ตอนที่สำคัญและที่ได้จัดเป็นตอนสำหรับเล่นโจน เรียกว่า “ชุด”
ต่างๆ เช่น ชุดเผาลังกา ชุดพิเภกถูกขบ ชุดจองถนน ชุดนาคบาศ
ชุดนางลอย ชุดโมกขศักดิ์

3) ตอนเหตุการณ์เบื้องต้น

- ตอนปลายยังมีสงครามต่อเนื่องอีกเล็กน้อย เพราะพวกบริวาร ทศกัณฐ์ที่ยังมีชีวิตอยู่อีกมาก ต่างพาชีวิตมาทิ้งในการสงคราม ครั้งหลัง จนนับได้ว่า “สิ้นโคตรวงศ์เจ้าลงกา”
- เนื้อหาสำคัญของตอนนี้ คือ พระรามระแวงความบริสุทธิ์ของนาง สีดา เป็นเหตุให้นางสีดาต้องจากเมืองอีกครั้งหนึ่ง
- นางได้ไปอยู่กับพระฤๅษีและให้กำเนิดแก่โอรสองค์หนึ่ง อีก 12 เดือนต่อมา
- พระรามจึงได้รู้สึกว่าพระองค์เป็นผู้ผิด และได้ตามไปรับนางคืนเข้า เมืองและได้ตั้งพิธีราชาภิเษกเสวยราชย์ในกรุงศรีอยุธยา

ตอนเสด็จกลับมานี้

แต่พระได้เสด็จกลับมานี้
น้องก็หวั่นจิตคิดประวิง
จำกูจะแสดงความบริสุทธิ์
จึงมีพระเสาวนีย์ไปโดยพลัน
ผ้าขาวผูกเป็นโรงบูชาคุณท์
แม้เสด็จสัตย์จริงในวง
แม้ผิดคำเคยได้ถวายสัตย์
เห็นเพลิงช่วงโชติโรจน์เรือง

ยังอัดอั้นตันฤดีด้วยเกรงกริ่ง
พระจะว่าสูงส่งกับกุ่มภักดิ์
ให้แจ้งสิ้นยมมนุษย์แลสวรรค
ให้สุขไฟไม้จันทน์จันทน์ที่
ปรากฏเกียรติให้ไฟบุญโยอิศุรย์ศรี
อย่าได้ร้อนอัคคีระกายเคือง
ให้วิบัติบรรลย์ไปเป็นเนือง
ก็ย่างเยื้องฝ่าควันไปทันใด

นางสีดามีความซื่อสัตย์ต่อสามี ไฟจึงไม่ไหม้

เดชะความสัตย์อธิฐาน
มีสุวรรณ โคมุทอำไพ
ทุกก้าวพระลักษมีที่เยื้องย่าง
พระนารายณ์เปรมฤทัยไพบูลย์

จะร้อนเบื้องบาทมัลย์ก็หาไม่
เกิดขึ้นที่ในกองกฐณฑ์
เพลิงดับเป็นทางอย่างสิ้นสูญ
สิ้นกินแห่นางคำทูลนางสีดา

พระรามเงื่อนางสีดา

๐ สุดเฮยสุดสวาท

เจ้าดวงนัยนายูปาพาล

ถ้าเจ้าสิ้นเมตตาอาลัยแล้ว

ให้หายแค้นหายโกรธของเทวี

ซึ่งจะหานางอื่นให้เหมือนเจ้า

เจ้าดวงดอกฟ้าใจ

พี่ผิดก็รับตามผิดมี

เอ็นดูบ้างเถิดนางกัลยา

นุชนาฏผู้ยอดสงสาร

อย่าประหารด้วยถ้อยวาที

จงเอาพระขรรค์แก้วนี้ฆ่าพี่

ก็จะลามารศรีบรรลัยไป

ถึงตายแล้วเกิดเล่าไม่หาได้

จงคิดถึงยากไร้ด้วยกันมา

สิ่งดีพี่ก็ทำมาหนักหนา

อย่าให้ชีวาวายปราณ ฯ

คุณค่า

- ด้านวรรณศิลป์
- การสรรคำ การใช้คำที่หลากหลายในการสื่อความหมายถึงตัวละครแต่ละตัว ซึ่งจะช่วยให้ผู้อ่านไม่เกิดความเบื่อหน่าย คำที่มีความหมายว่า “ทศกัณฐ์”

เมื่อนั้น

ทศเตียรสุริย์วงศ์ใจหาญ

เสด็จจากแท่นรัตนัชชवाल

เข้าปราสาทสุรگانต์รูจี

เมื่อนั้น

ท้าวยี่สิบกรยกษา

เสียดองลูกรักคือดวงตา

อสุรารำพึงคะนึ่งคิดฯ

คำที่มีความหมายว่า พระราม, พระนารายณ์

เมื่อนั้น

พระลักษมณ์ทรงสวัสดีรัศมี

น้อมเศียรกราบบาทพระจักรี

ชุลีกรสนองพระบัญชา

เมื่อก็ได้ยื่นสำเนียง

สุรเสียงสมเด็จพระเชษฐา

.....

.....

พระพี่นางได้ยื่นเสียงมัน

สำคัญว่าเสียงพระสีกร

ขับร้องให้ตามเบื่องบาท

พระตรีภูวนาททรงสร

ทูลว่าไซ้เสียงพระภูธร

อสุรีหลอกหลอนเป็นมายา

คุณค่า

- ด้านวรรณศิลป์
- การหลាកคำ หรือคำไวพจน์ การเลือกใช้คำที่เขียนต่างกันแต่ความหมายเหมือนกัน เช่น

คำที่มีความหมายว่า ม้า ได้แก่ พาฬ มโนมัย สินธพ อาชาไนย
อัสคร นฤเคนทร์ สีห์

คำที่มีความหมายว่า ศัตรู ได้แก่ ไพร่ ปัจจามิตร ปรปักษ์
อรินทร์ ไพริน อริ อัสคร เวร

คำที่มีความหมายว่า ภูเขา ได้แก่ บรรพต สิงขร พนม คีรี

คุณค่า

- ด้านเนื้อหา
- เนื้อหานอกจากจะให้ความเพลิดเพลินแล้ว ตัวละครในเรื่องยังได้แสดงถึงคุณธรรมที่เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต เช่น
- คติธรรมเรื่องธรรมะย่อมชนะอธรรม
- ความซื่อสัตย์สุจริตของนางสีดาที่มีต่อสามี
- พระรามเป็นบุตรที่มีความกตัญญูต่อบิดามารดา โดยยินยอมออกเดินป่าเป็นเวลาถึง 14 ปีเพื่อรักษาความสัตย์ของบิดา

เมื่อนั้น

รับเอาซึ่งเครื่องจรรยา

เอ็งจงกราบทูลเสด็จแม่

อันสัตย์พระปิตุรงค์ทรงชั้ย

อย่าว่าแต่ไปสิบสี่ปี

ให้เป็นที่สรรเสริญแก่เทวัญ

ซึ่งน้องเราจะผ่านพระนคร

วันนี้จะถวายบังคมลา

พระรามสุริยวงศา

แล้วมีบัญชาตรัสไป

ว่าเราบังคมประนมไหว้

คุณมิให้เสียธรรม์

จะถวายชีวิจนอาสาัญ

ว่ากตัญญูต่อบิดา

ให้ถาวรบรมสุขา

อย่าให้พระแม่ร้อนใจฯ

คุณค่า

- **จิตรกรรม** ความประทับใจในเรื่องรามเกียรติ์ก่อให้เกิดจิตรกรรม เพื่อแสดงเรื่องราวที่เกิดขึ้นในรามเกียรติ์ เช่น **จิตรกรรมฝาผนัง ที่ระเบียงรอบโบสถ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว)** นั้น ได้เล่าเรื่องราวรามเกียรติ์ตั้งแต่ต้นจนจบ
- **ศิลปกรรม** มีการนำเรื่องรามเกียรติ์มาเป็นศิลปกรรมประดับ อาคารต่างๆ เช่น **ในวัดพระเชตุพนฯ ลวดลายแถวไม้ปิดทองที่ หน้าบรรณของวิหารทิศ และบานประตูลายमुखของพระอุโบสถ ล้วนประดิษฐ์ตามเรื่องรามเกียรติ์ทั้งสิ้น**

คุณค่า

- จำนวนไทยที่รอดแทรก
- **กล่องดวงใจ** : ในเรื่อง มียักษ์สองตนคือ ทศกัณฐ์และไมยราพที่อยู่ยงคงกระพันแม่โคนพาดฟันด้วยอาวุธต่างๆ ก็ไม่ตาย ทั้งนี้เนื่องจาก ทั้งสองได้ถอดดวงใจออกจากตัวแล้วนำไปใส่กล่องไปเก็บไว้ที่อื่น โดยที่ทศกัณฐ์นำดวงใจไปเก็บไว้ที่ภูเขานิลคีรี ส่วนไมยราพนั้นนำไปเก็บไว้ในถ้ำบนยอดเขาตรีภูฏ
- **กล่องดวงใจ** จึงหมายถึงสิ่งที่ผู้ครอบครองเห็นว่ามีค่าสูงดังชีวิตตนและพยายามเก็บรักษาไว้ด้วยความหวงแหน

คุณค่า

- **ลูกทรี/วัดรอยเท้า** : ทรีเป็นลูกของทรีพา เดิมทรีพานั้นชื่อถนนทกาล ทำหน้าที่เฝ้าทวาร ณ เขาไกรลาส ถูกสาปให้ลงมาเกิดเป็นควายและเมื่อใดที่ถูกลูกฆ่าตายจึงจะพ้นโทษ เมื่อกำเนิดเป็นควายทรีพาจำคำสาปได้จึงเที่ยวฆ่าลูกให้ตายเสมอ จนนางนิลาทาสรบแอบไปคลอดในถ้ำ พอทรีพาโตขึ้นก็มีความอาฆาตแค้นพ่อ คอยวัดรอยเท้าทรีพาอยู่เป็นประจำ จนเห็นว่าขนาดรอยเท้ากันแปลว่าไม่เสียเปรียบกันแล้ว จึงไปทำสู้อะไรก็ได้ฆ่าพ่อของตนตาย
- **วัดรอยเท้า** ใช้เปรียบในกรณีที่ผู้เยาว์หรือผู้น้อยแอบฝึกตัวเพื่อหาทางเอาชนะผู้อาวุโสหรือผู้ใหญ่

กฎหมายตราสามดวง

- กฎหมายตราสามดวง เป็นกฎหมายเก่าที่มีแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา แต่ได้ขาดหายและคลาดเคลื่อนจนขาดความยุติธรรมไปบ้าง
- พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจึงทรงให้ชำระรวบรวม
- ผู้แต่ง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ตลอดจนอัครกษัตริย์ลูกขุน และราชบัณฑิตช่วยกันสอบสวนชำระ และรวบรวมกันขึ้น

กฎหมายตราสามดวง

- พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดให้เรียกว่า “กฎหมายตราสามดวง” ให้อาลักษณ์ชุบเส้นหมึกสามชุด แต่ละชุดประทับตรา 3 ดวง คือ
 - ตราพระราชสีห์ (สำหรับตำแหน่งสมุหนายก)
 - ตราพระคชสีห์ (สำหรับตำแหน่งสมุหพระกลาโหม)
 - ตราบัวแก้ว (สำหรับตำแหน่งโกษาธิบดี หมายถึงพระคลังซึ่งดูแลรวมทั้งกิจการด้านต่างประเทศ) ไว้ทุกเล่มเก็บไว้ ณ ห้องเครื่องชุดหนึ่ง หอหลวงชุดหนึ่ง และศาลหลวงอีกชุดหนึ่ง

กฎหมายตราสามดวง

- ทำนองแต่ง แต่งเป็นร้อยแก้ว
- วัตถุประสงค์ในการแต่ง
 1. เพื่อรวบรวมของเก่ามิให้สูญหาย
 2. เพื่อใช้เป็นกฎหมายที่ถูกต้องเป็นธรรมเนียม

เนื้อหาหรือสาระสำคัญของกฎหมายตราสามดวง

- ประกาศพระราชปรารภ

คือ การประกาศถึงเหตุผลและความจำเป็นในการรวบรวมชำระ
สะสางตัวบทกฎหมายต่างๆ ที่ใช้บังคับอยู่ในขณะนั้น นำมารวมเข้าไว้
เป็นกฎหมายตราสามดวง เพื่อใช้เป็นหลักในการอำนวยความสะดวก
ให้แก่ราษฎร และเน้นถึงความสำคัญของดวงตราประทับว่า ตัวบท
กฎหมายที่ชำระเสร็จ สามารถใช้บังคับและอ้างอิงได้ ต้องมีตราพระ
ราชสีห์ ตราพระคชสีห์ และตราบัวแก้วประทับไว้ที่กฎหมายเท่านั้น
หากไม่มีตราสามดวงนี้ ห้ามมิให้เชื่อฟังเป็นอันขาด

เนื้อหาหรือสาระสำคัญของกฎหมายตราสามดวง

- พระธรรมศาสตร์
- เริ่มด้วยการกล่าวถึงตำนานการตั้งแผ่นดิน การกำเนิดมนุษย์ การกำเนิดรัฐ และเจ้าผู้ครองรัฐ
- เริ่มกล่าวถึงอำมาตย์มโนสารตัดสินคดีอย่างไม่ยุติธรรม
- ภายหลังเหาะไปที่กำแพงจักรวาล ได้พบรอยจารึกเป็นภาษาบาลีตัวโตเท่ากายช้างสาร แล้วจดจำมา บันทึกเป็นคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ มอบให้พระเจ้าแผ่นดินใช้เป็นหลักในการดำรงความยุติธรรมในแผ่นดิน ส่วนนี้เป็นไปตามคติความเชื่อของอินเดีย ซึ่งมอญและไทยได้รับอิทธิพลมาตามลำดับ

กฎหมายตราสามดวง

- ตั้งแต่บัดนี้ก็ตัดสิ้นความอย่างเป็นธรรมเนียม
- เนื้อหานอกจากจะมีกฎหมายสมัยอยุธยาแล้ว ยังมีกฎหมายที่รัชกาลที่ 1 โปรดให้ทรงบัญญัติขึ้นใหม่อีกด้วย เช่น
 - อินทภาษ เนื้อหากล่าวถึงคุณธรรมและหลักปฏิบัติของตุลาการที่สืบเนื่องมาจากพระอินทร์
 - วิวาทตีค่า เนื้อหากล่าวถึงบทบัญญัติถึงการทะเลาะวิวาท การกำหนดโทษและค่าปรับ ตลอดจนการวิวาทในครอบครัว

- พระโอยการลักษณร็ฟอง เนื้อหากล่าวถึงหลักเกณฑ์ใน การฟองร็องคดี, การตัดสินความเมื่อรับเรื่องฟองร็อง, ลักษณะคดีที่ ห้ามนำมาฟองร็อง

- พระโอยการลักษณกัuhnนี้ เนื้อหากล่าวถึงการกัuhnนี้ลักษณะ ต่างๆ ตลอดจนการกัuhnระหว่างบุคคลในครอบครัว

- พระโอยการมรดก เนื้อหากล่าวถึงการจัดการแบ่งทรัพย์สิน มรดกของบุคคลต่างๆ ได้แก่ ชุunnาง พ่อค้า และสามัญชน การสืบ ทอดมรดกในวงศ์ตระกูล

- **พระไอยการลักษพั่วเมีย** เนื้อหากล่าวถึงสิทธิและหน้าที่ของ คู่รัก, การแต่งงาน, สามิภรรยา ตลอดจนบิดามารดาและญาติ การ พิจารณาทรัพย์สิน, ฐู่, รวมไปถึงการข่มขืนกระทำชำเราและการ แต่งงาน

- **พระไอยการกระบดศึก** เนื้อหากล่าวถึงการละเมิดพระราช อำนาจของพระมหากษัตริย์, การทำลายพระบรมมหาราชวัง บทลงโทษและการปูนบำเหน็จผู้ทำความชอบ

- **กฎพระสงฆ์** เนื้อหากล่าวถึงข้อปฏิบัติของพระสงฆ์ บทลงโทษพระสงฆ์ที่ประพฤติผิดนอกริต

- พิสูจน์ค้ำนำลุ่มเพลิง เนื้อหากล่าวถึง การพิสูจน์ความจริง โดยการค้ำนำและลุ่มเพลิง วิธีการพิสูจน์ค้ำนำ ลุ่มเพลิง ตอนท้าย เป็น โองการที่ใช้อ่านเวลาทำพิธี

- พระโอยการอาชญาลวง เนื้อหากล่าวถึง โทษผู้ที่ละเมิด พระราชอาชญาระเจ้าแผ่นดิน โทษของการเบียดบังทรัพย์ของ หลวงไปเป็นของตน

ตัวอย่างเรื่องราวของมโนสารอำมาตย์ตัดสินคดีแก่ชาย เจ้าของไร่แดง

ครั้นอยู่มา บุรุษสองคนกระทำไร่แดงใกล้กัน เมื่อปลูกแตง
นั้นเอาดินพูนขึ้นถนนกลาง แแดงก็เลื่อยพาดผ่านข้ามถนนเข้าติด
เนื่องเป็นอันเดียวด้วยกัน เมื่อเป็นผลนั้นบุรุษทั้งสองต่างคนต่างเก็บ
แตงจึงเกิดวิวาทวาทา ภากันมายังมโนสารอำมาตย์ได้บังคับคดีนั้น
มโนสารอำมาตย์จึงบังคับว่า ไร่แดงมีถนนกลาง แแดงอยู่ในไร่ของ
ผู้ใดก็เป็นของผู้นั้น มโนสารอำมาตย์บังคับคดีไม่เป็นธรรม บุรุษผู้
หนึ่งมิเต็มใจจึงเอาคดีไปกราบทูลแด่พระมหาสम्मุตติราชๆ จึงใช้
อำมาตย์ผู้หนึ่งไปพิจารณาต้นแตงอันทับถนนนั้น

จึงอำมาตย์ผู้นั้นเลิกตั้งแต่งขึ้นไปดูปลายยอด จึงกลับเอายอดมาไว้ตามต้น บุรุษทั้งสองก็สรรเสริญสมเด็จพระเจ้ามหาสมมุติราชาว่า พระองค์บังคับบัญชา เป็นธรรมแล แลมนุษย์ทั้งหลายติฉันนินทา มะโนสาระอำมาตย์ว่า ถึงแก่อะคติ 4 ประการบังคับคดีเป็นธรรม เทวดาจึงไม่สการบูชาตั้งแต่ก่อนนั้นด้วยมะโนสาระอำมาตย์กอบปร ด้วยอกุศลจิตมะโนสาระอำมาตย์จึงดำหริว่าเรามีสังคารกอบปร ด้วยโมหาคติ ครั้นรำพึงคั่งนั้นสังเวศสลดจิตคิด อับประหยด อดสูแก่หม่อมมนุษย์ทั้งหลายแล้วหนีออกไปบวชเป็นฤาษีจำเริญภาวนา ก็ได้อภิญญา 5 อรรฐุสาบตี 8 รู้วารจิตรแห่งมนุษย์ทั้งปวง

เหตุคั้งนั้นมนุษย์ทั้งปวงก็ยินดีด้วยมะโนสาระฤาษีๆ มีความวิตกที่
จะให้พระมหากษัตริเจ้ากอปรด้วยทศพิชราชธรรม 10 ประการ จึง
เหาะไปยังกำแพงจักรวาลเหเนาฬิคุ้มภีร์พระธรรมสาตร อันคำภีรภาพ
เปนลายลักษณ์อักษรปรากฏอยู่ในกำแพงจักรวาลมีปะริมณฑลที่เท่า
กายคชสาร มะโนสาระฤาษีจึงกำหนดบาฬินั้นแม่นย่ำจำได้แล้วกลับมา
แต่งเปนคำภีรพระธรรมสาตร

ความบางตอนจากหมวดลक्षण อินทรภาษ

คัมภีร์ อันมีนามอันชื่อว่า อินทรภาษ ฯลฯ ตามถ้อยคำของ
อาจารย์ นำสืบมาอันจะทำให้เป็นคุณแก่บุคคลผู้พิพากษา ... คัมภีร์
ลักษณะหลักอินทรภาษนี้เนื้อความตามอธิบาย อันโบราณจารย์
รจนาลิขิตไว้... บุคคลใดจะเป็นผู้พิพากษา ตัดสินคดีการแห่งมนุษย์
นิกรทั้งหลายพึงกระทำสันดานให้นิราศปราศจากอคติทั้ง 4 คือ
ฉันทาคติ โทสาคติ ภยากติ โมหาคติ ทั้ง 4 ประการนี้เป็นทุจริตธรรม

- นันทาคติ แปลว่า ความลำเอียงเพราะความรักใคร่ชอบใจ
- โทสาคติ แปลว่า ความลำเอียงเพราะความโกรธ
- ภยาคติ แปลว่า ความลำเอียงเพราะความกลัว
- โมหาคติ แปลว่า ความลำเอียงเพราะความเขลา

ตัวอย่างกฎหมายของผู้มีเหตุทะเลาะวิวาทกัน

“...ทวยราษฎรผู้ใดผิดแพกแซกอ้างเป็นกรณีหาเหตุแก่กันพ้น ๗ เดือนเอาเป็นสาเหตุนั้นมิได้ ถ้าใน ๗ เดือนผู้ร้ายลอบพ้นทางทูบตี มีบาศเจ็บล้มตายฉกฉกปล้นสดมเผาเรือนแลพ้นทางช้างม้าโค กระบือ และลักสิ่งของใน ทำร้ายประการใด ๆ พิจารณาเป็นสั่ง ให้ ลงโทษแลปรับใหม่โดยขนาด”

ตัวอย่างพระโอบการลักษณพัวเมีย

“...หญิงใดทำชู้นอกใจพัว มันเอาชายชู้นั้นมาร่วมประเวณี
ในวันเดียว ๒ คนขึ้นไป ท่านว่าเป็นหญิงแพศยา มิให้ปรับไหมชาย
ชู้นั้นเลย ให้เอาปูนเขียนหน้าหญิงร้ายนั้นเป็นตาราง ร้อยดอกกะเบา
เป็นมาลัยใส่ศีรษะใส่คอแล้วเอาขึ้นหาหย่างผจาน โดยพระราช
กฤษฎีกา ส่วนชายนั้นให้จำคุก ให้นั่งไต่หาหย่างผจาน ๓ วันแล้วให้
ทวนชายทวนหญิงโดยสกันมิสกัน”

ตัวอย่างพระไอยการลักษณะฟ้องเมีย

มาตรา ๘ มาตราหนึ่ง หญิงใดทำชู้เหนือฟัว ฟัวจับชู้ได้มีทัน
พิจารณาบันดาล โกรธตีค่าฆ่าฟันแทงชายชู้นั้นตายใช้พิจารณา ถ้า
เป็นสัจว่าชายทำชู้ด้วยเมียมันจริง มิให้เอาโทษแก่ชายเจ้าเมียนั้นเลย
ถ้าชายผู้ฟัวบั่นฆ่าตีหญิง หญิงหนีรอด ให้เอาหญิงนั้นเป็นคน
หลวง ท่านจะให้ลงโทษประการใด ตามพระราชอาญาท่านนั้นแล

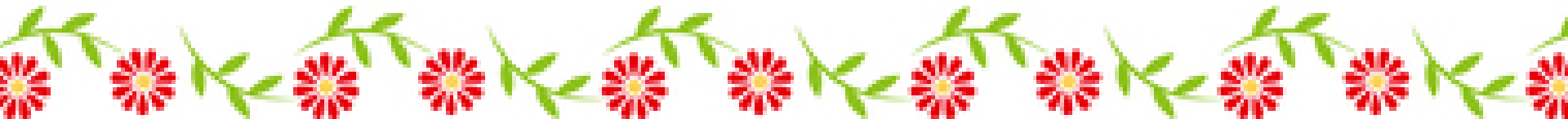
*** **ชู้เหนือฟัว** หมายถึง ชายที่ลอบได้เสียดกับเมียท่านเมื่อฟัวยังอยู่

ตัวอย่างพระโอบการลักษณทาส

มาตราหนึ่ง ทาสแลทาสคู่กัน ไข้ไข้ไข้ห้องพันธุกัน เอา
กันไปซ่อนเร้นไว้ มีผู้มาบอกนายเงิน นายเงินรู้ เทียวหาทาสท่าน
ตนพรามมิได้บอกตามจริง อยู่มาเจ้าทาสพบทาสของท่าน พิจารณา
เปนสัจว่า มันเร้นซ่อนกินอยู่ด้วยมันจริง ให้ทวนมันผู้ภาเร้นซ่อน
แลผู้นี้ด้วยลวดหนั่งโดยสกรรมิสกรรม

คุณค่าของกฎหมายตราสามดวง

1. ในทางนิติศาสตร์ ได้ให้ความรู้แก่นักนิติศาสตร์เกี่ยวกับหลักกฎหมายต่างๆ และวิธีพิจารณาความสมัยก่อน ซึ่งจะมีประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าไม่น้อย
2. ในทางปกครอง ได้เป็นหลักในการปกครองบ้านเมืองมาได้ในระยะหนึ่ง

นิทานอิหร่านราชธรรม

- นิทานอิหร่านราชธรรม เป็นวรรณคดีที่อาศัยเค้าโครงจากนิทานแขกเปอร์เซีย ที่มีมาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช กษัตริย์สำคัญแห่งกรุงศรีอยุธยา แล้วพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดฯ ให้อาลักษณ์แต่งขึ้น
- นิทานอิหร่านราชธรรม เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า **นิทานสิบสองเหลี่ยม**
- ผู้แต่ง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

นิทานอิหร่านราชธรรม

- ทำนองแต่ง แต่งเป็นร้อยแก้ว
- วัตถุประสงค์ในการแต่ง
 1. เพื่อรักษาของเก่ามิให้สูญหาย
 2. เพื่อแสดงหลักธรรมที่พระมหากษัตริย์ควรประพฤติปฏิบัติ

นิทานอิหร่านราชธรรม

- ลักษณะทั่วไป

1. เขียนเป็นร้อยแก้วประโยคค่อนข้างสั้น สำนวนเรียบๆ

ตรงไปตรงมา

2. เป็นตัวอย่างคดีและเห็นการตัดสินพระทัยของกษัตริย์อย่างมี
คุณธรรม เป็นความคิดที่ทันสมัยและอาจปรับกับหลักพุทธศาสนาได้

- พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงถือว่าหนังสือ
อิหร่านราชธรรมเป็นของสำคัญมาก โปรดฯ ให้ทำเป็นฉบับหลวง
เก็บไว้ใกล้พระองค์ เพื่อทรงสอบสวนราชธรรมได้โดยสะดวก

เนื้อหาของนิทานอิหร่านราชธรรม

- เริ่มต้นด้วยนิทานนำเรื่องซึ่งเล่าว่า พระเจ้ามามุนเสด็จออกว่าราชการ ทรงทราบจากอำมาตย์ผู้รอบรู้เรื่องโบราณว่า พระเจ้า هرمุก พระราชโอรสของพระเจ้าเนาวสว่าง ทรงสั่งให้สร้างมณฑป 12 เหลี่ยมขึ้นที่เมืองมะดาอิน เพื่อบรรจุพระศพของพระราชบิดา และให้จารึกนิทานและคติธรรมไว้รอบมณฑปด้วย
- พระเจ้ามามุนจึงเสด็จไปยังมณฑปนั้น แต่ก็หาทางเข้าไปยังมณฑปไม่ได้ เพราะพระเจ้า هرمุก ได้ทรงสั่งให้กลบทางเสียมิให้ผู้ใดเข้าถึงมณฑปได้

เนื้อหาของนิทานอิหร่านราชธรรม

- ชาวไร่ผู้หนึ่งอายุ 320 ปี (ตามความเป็นไปได้ในนิทาน) เข้าเฝ้าพระเจ้ามาฆุนและกราบทูลว่าตนเกิดเมื่อปีที่พระเจ้าเนาวส์วานขึ้นครองราชย์ ได้รู้เรื่องราวต่าง ๆ และจำทางที่จะเข้าไปยังมณฑปได้ จึงทูลอาสาที่จะนำเสด็จ
- เมื่อไปถึงมณฑป พระเจ้ามาฆุนทรงพบว่ามีอักษรจารึกเป็นข้อความที่แสดงคติธรรม และมีนิทานอีก 12 เรื่อง จึงสั่งให้อาลักษณ์คัดลอกไว้ทั้งหมด แล้วปิดทางเข้ามณฑปไว้ดังเดิม ตั้งแต่นั้นมา พระเจ้ามาฆุนก็ทรงยึดหลักคำสอนในจารึกเป็นแนวทางในการปกครองจนได้ชื่อว่าเป็นพระราชาผู้ทรงธรรม

เหลี่ยมที่ 1: เจ้าฟ้าริคุ่นหาโลหิตเด็กเป็นกระสายยา

เล่าว่า พระเจ้าฟ้าริคุ่นทรงประชวรพิษไข้ หมอหลวงทูลว่า ให้ใช้โลหิตเด็กอายุ 12 ปี เป็นกระสายประกอบพระโอสถ หึงผู้หนึ่งถวายบุตรชายให้ ตูลาทูลว่าจำเป็นต้องฆ่าเด็กเพื่อรักษาชีวิตพระราชา ขณะที่ถูกนำตัวไปฆ่า เด็กชายผู้นั้นหัวเราะเยาะและทูลให้พระเจ้าฟ้าริคุ่นได้พระสติว่า พระโรคเพียงเท่านั้นจะหมดทางรักษาจนต้องใช้เลือดเนื้อของไพร่ฟ้าที่เป็นเด็กเขี้ยวหรือ พระองค์จึงงดประหารเด็กชายเสีย ต่อมาพระโรคก็หายเป็นปกติด้วยอำนาจของความกรุณา

ตัวอย่างพระเจ้าฟ้าริคุ่นหาโลหิตเด็กเป็นกระสายยา

เด็กนั้นจึงกราบทูลแก่พระเจ้าฟ้าริคุ่นว่า ข้าพเจ้ามาคิดเห็นหลากหลาย
ธรรมเนียมบิดามารดาร์กบุตรย่อมเลี้ยงรักษามีให้ยกเลี้ยงขนาดหนาม
ได้ ถ้าว่าบุตรนั้นป่วยเจ็บเป็นประการใด ๆ บิดามารดาปริมนเอาชีวิต
เข้าแลกตายแทนบุตรนั้นได้ บัดนี้บิดามารดาข้าพเจ้าเห็นแก่ทองท่าผล
ฟักรักยิ่งกว่าตัวข้าพเจ้า จึงส่งตัวข้าพเจ้าให้มา แลพระองค์เจ้าก็โปรด
ข้าพเจ้าจึงสั่งให้เสนาบดีแลกาฎิปลูกษา (ครั้น) ปลูกษาว่าให้ฆ่าข้าพเจ้า
เอาโลหิตประกอบพระโอสถสำหรับพระโรคของพระองค์เจ้า ข้าพเจ้าก็
ยังถือใจอยู่ว่าถึงเสนาบดีกาฎิปลูกษาแล้วก็ดี พระองค์ทรงธรรมอยู่
มั่นคงเห็นจะโปรด (ประทานชีวิต) ข้าพเจ้าอยู่แล้ว

ตัวอย่างพระเจ้าฟ้าริคุ่นหาโลหิตเด็กเป็นกระสายยา (ต่อ)

พระองค์เจ้าก็มีได้โปรดข้าพเจ้า พระองค์ก็มารักแต่ชีวิตของพระองค์ แลข้าพเจ้าหาที่จะเห็นมิได้แล้ว เหตุฉะนั้นข้าพเจ้าจึงยืมหัว รำภกถึงพระผู้ให้บังเกิดตัวข้าพเจ้ามาว่า ทรงพระปัญญาสร้างฟ้าแลดินให้มนุษย์แลสิ่งสัตว์เกิดใน โลกทั้งหลายแล้ว แลให้บังเกิดโรคสิ่งใด ๆ ก็ยอมให้บังเกิดยาสำหรับรักษาโรคนั้นไว้ทุกประการ แลเหตุใดโรคของพระองค์แต่เท่านั้นมิได้บังเกิดยาสำหรับ (รักษา) พระโรคด้วย แลให้บังเกิดข้าพเจ้ามานี้จำเพาะจะให้ประกอบพระ โอสถรักษาโรคของพระองค์เจ้าจึงจะคลายฤฯ ข้าพเจ้าคิดครั้งนี้ข้าพเจ้าจึงอดยืมมิได้

ตัวอย่างพระเจ้าฟ้าริคุ่นหาโลหิตเด็กเป็นกระสายยา

แลพระเจ้าฟ้าริคุ่นครั้นได้ยินเด็กกราบทูลนั้นก็รำพึงในพระทัย
แล้วจึงตรัสแก่เสนาทั้งปวงว่า พระมหากระษัตริย์เจ้าผู้ทรงธรรมจะเอา
โลหิตเด็กนี้ประกอบพระโอสถมาเสวยนั้น ถึงว่าโรคเราจะคลายก็ดี อัน
ว่าความตายนั้นก็มิได้พ้น แลการซึ่งจะทำทั้งนี้ก็จะต้องอยู่ชั่ว
พระจันทร์พระอาทิตย์ แลเราทรงธรรมมาแต่ก่อนนั้นจะพลอยเสียไป
ถึงว่าโรคเราจะมิคลายจะถึงแก่สวรรคตก็ตามบุญเราเถิด

ครั้นตรัสดังนั้นแล้ว จึงโปรดพระราชทานเสื้อผ้าทองเงินแก่เด็ก
นั้น แล้วก็ปล่อยเด็กนั้นเสีย ในทันใดนั้นพระโรคของพระองค์ซึ่งเปน
ในพระทรวงนั้นก็หายไป ด้วยพระเจ้าทรงธรรมโปรดเด็กนั้นแล ฯ

เหลี่ยมที่ 2: พระเจ้าหุมาขุนคิดเก็บภาษีผลทับทิม

เล่าว่า พระเจ้าหุมาขุนหลงทางในป่า ชาวป่าผู้หนึ่งคั้นน้ำทับทิมถวาย เมื่อเห็นชาวป่าปลูกทับทิมได้ผลมากมาย พระเจ้าหุมาขุนก็ทรงคิดจะเริ่มเก็บภาษีทับทิม ครั้นขอให้ชายผู้นั้นคั้นน้ำทับทิมให้อีกผลหนึ่ง ปรากฏว่าไม่มีน้ำสักหยดเดียว พระองค์จึงทรงเลิกความคิดที่จะเก็บภาษีทับทิม ครั่งนี้ น้ำทับทิมกลับมีให้เสวยดังเดิม

เหลี่ยมที่ 3 : พระเจ้าสั่นหั่นยั้งเด็กโดยสำคัญว่าเนื้อ

เล่าว่า ขณะประพาสป่า พระเจ้าสั่นหั่นทรงยั้งบุตรคนหา
พินตาย เพราะคิดว่าเป็นกวางป่า บิดาของเด็กไม่ยอมรับทองที่พระ
เจ้าสั่นหั่นประทานให้เป็นค่าทำขวัญ พระองค์จึงส่งธนูให้เขาฆ่า
พระองค์เสีย แต่ชายผู้นั้นทูลปฏิเสธ พระองค์จึงประทานทรัพย์
สมบัติให้

เหลี่ยมที่ 4 : พระเจ้าบรมวงศ์คนคดเป็นเสนาบดี

เล่าว่า พระเจ้าบรมวงศ์มีเสนาบดีเป็นคนอธรรม ชอบ
เบียดเบียนราษฎร ยักยอกราชทรัพย์ และลอบส่งข่าวให้ข้าศึกยก
มารุกราน เทวดาจึงนิมิตกายเป็นเด็กเลี้ยงแกะมาเตือนสติให้
พระองค์เร่งไต่สวนและลงโทษเสนาบดีผู้นั้น

เหลี่ยมที่ 5: สัตว์เดรัจฉานร้องทุกข์ต่อพระเจ้าเนาวสว่าง

เล่าว่า พระเจ้าเนาวสว่างให้แขวนระฆังไว้ให้ประชาชนมา
สั่นเพื่อยืนยันฎีกา ล่อตัวหนึ่งมาทูลร้องเรียนว่านายใช้งานหนัก
พระราชาก็เรียกเจ้าของล่อมาตักเตือน ต่อมาหญิงผู้หนึ่งมาทูลว่า
มนตรีผู้หนึ่งปลุกเรื่อนในเขตที่ดินของนาง พระราชาทรงไต่สวน
แล้วลงโทษมนตรีผู้นั้น

เหลี่ยมที่ 6 : พระเจ้าเนาวสว่างพิพากษาทรัพย์แผ่นดิน

เล่าว่า เศรษฐีผู้หนึ่งขายที่ดินให้เศรษฐีอีกผู้หนึ่ง ต่อมาเมื่อพบว่าในที่ดินนั้นมีสมบัติฝังอยู่ เศรษฐีผู้ซื้อจึงไปบอกให้ผู้ขายมาขนสมบัติไป แต่ผู้ขายปฏิเสธว่าตนไม่มีสิทธิ์แล้ว พระเจ้าเนาวสว่างจึงทรงตัดสินให้เศรษฐีทั้งสองยกลูกชายหญิงให้แต่งงานกันแล้วให้ครอบครองสมบัตินั้น

เหลี่ยมที่ 7 : พระเจ้ามันสุรพระกรรณตึง

เล่าว่า พระเจ้ามันสุรประจวร ทำให้พระกรรณตึง ไม่ทรงได้
ยินเสียงร้องทุกข์ของประชาชนเช่นเคย จึงทรงให้ชาวเมืองที่มีเรื่อง
เดือดร้อนสวมเสื้อดำเข้าเฝ้าเพื่อเป็นเครื่องหมายแทนคำร้องทุกข์
ด้วยผลบุญแห่งความกรุณา พระกรรณของพระเจ้ามันสุรจึงหายเป็น
ปกติ

เหลี่ยมที่ 8 : พระเจ้ายิหนูเลี้ยงลูกโจร

เล่าว่า พระเจ้ายิหนูทรงนำลูกโจรมาเลี้ยง แล้วตั้งให้เป็น
มนตรีชื่อบะคัด บะคัดข่มเหงและเบียดเบียนราษฎร เมื่อถูกไต่สวน
ก็หนีเข้าป่าไปตั้งกองโจรดักปล้นชาวบ้าน พระเจ้ายิหนูจึงทรงสั่ง
ให้จับมาประหารชีวิต และให้ราชครูนำบุตรของบะคัดมาเลี้ยงไว้
เมื่อโตขึ้นบุตรบะคัดสมคบกับพวกของบิดาปล้นและฆ่าราชครูแล้ว
หนีเข้าป่า พระเจ้ายิหนูจึงให้จับตัวมาลงโทษ

เหลี่ยมที่ 9: พระเจ้าหติมยอมให้พระเศียรเป็นทาน

เล่าว่า พระเจ้าหติมทรงให้ทานแก่ชาวเมืองเดือนละเจ็ดครั้ง เป็นประจําจนเป็นที่เลื่องลือว่าไม่ว่าผู้ใดจะทูลขอสิ่งใดก็จะประทานให้ พระเจ้ายามันส่งทูตมาทูลขอพระเศียร พระเจ้าหติมก็ประทานคาบให้ทูตตัดพระเศียรของพระองค์ แต่ทูตทูลปฏิเสธ พระเจ้ายามันและผู้ครองแคว้นทั้งหลายจึงพากันสรรเสริญพระองค์

เหลี่ยมที่ 10: พระเจ้าวดินซาพิพากษาโทษราชบุตร

เล่าว่า พระเจ้าวดินซาทรงไว้ชีวิตช่างทองผู้ทำพลอยพระ
ธำมรงค์แตกเป็น 2 เลียง แต่ทรงสั่งประหารชีวิตราชโอรสซึ่งฆ่า
เด็กชายผู้หนึ่งเพราะต้องการนกสาลิกาของเด็กผู้นั้น แต่มนตรีทูล
คัดค้านไว้ได้

เหลี่ยมที่ 11 : พระราชกุมารสองพี่น้องเวนราชสมบัติกัน

เล่าว่า พระราชาองค์หนึ่งมีโอรส 4 องค์จากมเหสีและชายา 4 องค์ ชายาองค์สุดท้ายได้พรจากพระองค์จึงทูลขอให้โอรสของตนเป็นกษัตริย์องค์ต่อไป เมื่อพระราชาสิ้นพระชนม์แล้ว โอรสองค์เล็กจำเป็นต้องขึ้นครองราชย์ ต่อมาได้แบ่งอาณาจักรเป็น 4 ส่วน ให้เชษฐาทั้งสามองค์ปกครองด้วย

เหลี่ยมที่ 12 : แปลงรสผลมะม่วง

เล่าว่า พระเจ้าวิทาทะทรงปลูกมะม่วงพันธุ์ดีไว้ และเพื่อมิให้ผู้ใดนำพันธุ์ไปปลูกได้ จึงทรงสั่งให้เจาะเมล็ดเสียทุกผล ชายผู้หนึ่งอาสาเข้าแผ่นดินต่างแคว้นเข้าไปลักพันธุ์มะม่วงแล้วปลูกเถาไม้ขมที่โคนต้นมะม่วงและรดด้วยน้ำขมเป็นประจำจนมะม่วงกลายเป็นรส เสนาของพระเจ้าวิทาทะจึงแก้ไขด้วยการผสมน้ำผึ้งน้ำตาลลงในดิน แล้วรดด้วยน้ำผสมนมเนย มะม่วงจึงกลับมีรสดีดังเดิม

คุณค่า

- ในทางปกครอง ได้แสดงลักษณะของพระมหากษัตริย์หรือผู้ปกครองที่จะต้องทรงธรรม

สามก๊ก

- **สามก๊ก เป็นพงศาวดารจีน** ที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทยมากในแง่ของวรรณกรรม แปลเป็นไทยเมื่อ พ.ศ.2345
- **ผู้แต่ง** เจ้าพระยาพระคลัง (หน) เป็นผู้อำนวยการแปล ท่านเป็นกวีเอกที่มีชื่อเสียงในสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น นามเดิมว่า “หน”
- **เข้ารับราชการ** ในสมัยกรุงธนบุรี จนได้รับบรรดาศักดิ์เป็น **หลวงสรจิต** เป็นนายด่านประจำเมืองอุทัยธานี

สามก๊ก

- ครั้นเปลี่ยนราชวงศ์ใหม่จากกรุงธนบุรีมาเป็นกรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช หลวงสรชิต (หน) ได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างดี จนได้รับการ แต่งตั้งเป็นเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ทำหน้าที่เป็นเสนาบดี จตุสดมภ์กรมท่า พ.ศ. 2348
- ทำนองการแต่ง แต่งเป็นร้อยแก้ว
- วัตถุประสงค์ในการแต่ง เพื่อใช้ประโยชน์ในด้านยุทธศาสตร์ การ ทูตตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ

สามก๊ก

- เนื้อเรื่อง ในสมัยของพระเจ้าเหี้ยนเต้ ได้มีผู้สำเร็จราชการแผ่นดินคนหนึ่งหลงอำนาจ จนหาทางบีบบังคับพระเจ้าเหี้ยนเต้ด้วยประการต่างๆ ตั้งตนเป็นใหญ่
- โจโฉยกกำลังทหารมาปราบ ต่อมาเกิดก๊กต่างๆ ที่ตั้งตัวเป็นใหญ่มากมาย เพราะบ้านเมืองมีปัญหา
- อย่างน้อยที่สุดมีอยู่สามก๊กใหญ่ ๆ คือ นอกจากก๊กโจโฉ (วุยก๊ก) และก๊กเล่าปี่ (จ๊กก๊ก) แล้วก็มีก๊กซุนกวน (ง่อก๊ก) เรียกว่า สามก๊ก ก๊กเหล่านี้ได้ต่อสู้กันอย่างยาวนาน โดยอาศัยยุทธวิธีที่ต่างคิดค้นกันมา

คุณค่าด้านสังคม

- สะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับการทำสงครามของคนจีน
 - การทำสงครามนั้นมีค่าใช้จ่ายเพียงอย่างเดียว การทำสงคราม นอกจากการใช้จ่ายทหารยังต้องอาศัยสติปัญญาและเล่ห์เหลี่ยมกลอุบายเป็นสำคัญ จึงจะสามารถเอาชนะข้าศึกศัตรูได้
 - พลังของความสามัคคีช่วยให้บ้านเมืองอยู่รอดปลอดภัยจากข้าศึกศัตรู ในการทำสงครามถ้ามีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันย่อมเกิดพลังในการต่อสู้ข้าศึก แต่การขาดความสามัคคีแล้วย่อมเสียที่ให้กับข้าศึกได้ง่าย

คุณค่าด้านสังคม

- สะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับการทำสงครามของคนจีน
 - ความสำคัญของนักการทูต นักการทูตมีความสำคัญในการช่วยราชการบ้านเมืองแม้กระทั่งในยามศึกสงคราม ผู้ที่จะทำหน้าที่ทางการทูตต้องเป็นผู้ที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด มีโวหารเป็นเลิศ
- เช่น **เตียวเลี้ยวที่สามารถพูดโน้มน้าวใจให้กวนอูยอมรับราชการกับโจโฉได้เป็นผลสำเร็จ**

คุณค่าด้านสังคม

- สะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับการทำสงครามของคนจีน

บุคลิกภาพของผู้นำ ผู้นำที่จะยิ่งใหญ่และประสบความสำเร็จ นอกจากการจะต้องมีสติปัญญาเฉลียวฉลาด เชี่ยวชาญในการรบแล้ว ควรมีความพยายามและความอดทนในการทำการที่มุ่งหวัง ดังเช่น

ตอนที่โจโฉใช้ความเพียรพยายามอดทนและใช้จิตวิทยาเป็น
อย่างมากในการผูกมัดใจกวนอูให้เกิดความจงรักภักดีต่อตนเอง ซึ่งโจโฉ
ก็ทำได้สำเร็จขั้นหนึ่ง แม้กวนอูจะยังคงซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อเล่าปี่ไม่มี
คลาย แต่ก็รู้สึกสำนึกในบุญคุณของโจโฉและพร้อมที่จะตอบแทนคุณ
ในภายภาคหน้า

คุณค่าด้านสังคม

- สะท้อนค่านิยมในการประพฤติปฏิบัติของคนในสังคม
 - ค่านิยมเรื่องความซื่อสัตย์ จากเรื่องสามก๊ก ตอน กวนอูไปรับราชการกับโจโฉสะท้อนให้เห็นค่านิยมความซื่อสัตย์ได้เด่นชัดที่สุด กวนอูถือเป็นตัวละครสำคัญที่สะท้อนให้เห็นค่านิยมเรื่องความซื่อสัตย์

บทบาทและพฤติกรรมของกวนอู ไม่ว่าจะแสดงออกต่อภรรยาของเล่าปี่หรือต่อ โจโฉก็ล้วนแต่สนับสนุนค่านิยมเรื่องความซื่อสัตย์ทั้งสิ้น เช่น

- ตอนที่กวนอูกินเลี้ยงร่วมกับโจโฉ โจโฉเห็นเสือกวนอูเก่า และขาดจึงให้คนนำเสือกตัวใหม่ที่ประณีต งดงามมาให้ กวนอูรับไว้ แต่ถอดเสือกตัวเก่าออก ส่วนเสือกตัวใหม่ไว้ด้านในและสวมเสือกตัวเก่าที่เล่าปี่ให้ทับไว้

- โจโฉเห็นม้าของกวนอูพอมโซ จึงยกม้าเซ็กเทอา ซึ่งเคยเป็นม้าฝีเท้าดีของลิโป้ให้ กวนอูปลาบปลื้มใจยิ่งนัก ถึงกับหลุดปากออกมาว่า **ดีจริงวันใดเมื่อเรารู้ข่าวว่าท่านพี่เล่าปี่อยู่ที่ใด เราจะได้ไปหาเล่าปี่ได้เร็วขึ้น**

- โจอโก็จัดให้กวนอูกับ สุหยินของเล่าปี่ พักอยู่ร่วมกระโจมเดียวกัน หมายถึงหากชายหญิงอยู่ใกล้ชิดกัน ย่อมเสมือนน้ำมันใกล้เปลวไฟ ซึ่งพร้อมที่ปะทุลุกโชนด้วยเรื่องความรักความใคร่

จอโก็จึงเปิดช่องให้กวนอูคิดล่วงเกินสุหยินเล่าปี่ ซึ่งนำไปสู่การแตกหักกับเล่าปี่ แต่การณ์พิศดาร ทุกคำคืน กวนอู จะออกมาอยู่หน้ากระโจมพักเพียงลำพัง กุมงัวมังกรเขียวไว้อย่างมั่นคง นั่งจุดตะเกียงอ่านหนังสือเฟ้ รักษาการณ์ภายนอกอย่างสงบนิ่งไม่ขยับเขยื้อนตลอดคืน เป็นเช่นนี้ทุกคำคืน

คุณค่าด้านสังคม

- สะท้อนค่านิยมในการประพฤติปฏิบัติของคนในสังคม
 - ค่านิยมความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ เช่น
การที่โจโฉส่งทหารไปล่อให้กวนอูไล่ตามออกมานอกเมือง
และล้อมจับกวนอูไว้ เตียวเลี้ยวทหารฝ่ายโจโฉซึ่งกวนอูเคยช่วยชีวิต
ไว้เป็นผู้เข้าไปเกลี้ยกล่อมกวนอูให้ไปอยู่กับโจโฉ กวนอูยอมจำนน
แต่ขอเงื่อนไขเป็นสัญญาคือ ขอให้ได้เป็นข้าของพระเจ้าเหี้ยนเต้

คุณค่าของสามก๊ก

- ด้านอักษรศาสตร์ โวหารและคำกล่าวอุปมาในสามก๊ก เป็นคำกล่าวที่ผู้อ่านจะนึกเห็นได้ง่าย ดังตัวอย่าง
 - ตอนนางเตียวเสี้ยนขับเพลงให้ตั้งโต๊ะพัง ตอนคิดอุบายทำลายตั้งโต๊ะ

“พริกไทยนั้นเม็ดเล็กก็จริง ถ้าลิ้มเข้าไปถึงลิ้นแล้วก็มีพิษเผ็ดร้อน”

- ตอนเตียวหุยหนีลิโป้มาหาเล่าปี่ ทั้งครอบครัวเล่าปี่ไว้ในมือลิโป้

**“คำโบราณกล่าวไว้ว่า ธรรมดาภรรยาอุปมาเหมือนนอย่าง
เสื้อผ้า ขาดแลหายแล้วก็จะหาได้ พี่น้องเหมือนแขนซ้ายขวา ขาด
แล้วยากที่จะต่อได้”**

- ตอนจิวยี่คุยกับขงเบ้ง แสดงความวิตกเกรงว่าอุบายเผาทัพเรือ
โจโฉจะไม่สำเร็จ

**“ธรรมดาเกิดมาเป็นมนุษย์ อันโรคและความตายนั้นจะ
กำหนดวันมิได้”**

- ตอน โฉจับเพลงให้ทหารฟัง เพื่อเตรียมทัพเรือจะรบกับ
ชุนกวน

**“อันธรรมดาญเขาก็มีสูง ธรรมดำน้าในมหาสมุทรก็ลึก
ฝ่ายน้ำใจคนทั้งปวงเล่า ก็รักที่จะหาความรู้”**

- ตอนเล่าปีปริกษาสุมาเต็ก โชจะสืบหาผู้มีปัญญา

**“โบราณท่านกล่าวไว้แต่ก่อนว่า สิบคนจะหาผู้กล้าหาญได้
คนหนึ่ง ร้อยคนจะหาผู้มีสติปัญญาได้คนหนึ่ง”**

คุณค่าของสามก๊ก

- ในทางมีอิทธิพลต่อวรรณคดีอื่นๆ ได้มีวรรณคดีรุ่นหลังเอาแบบอย่างสำนวนโวหาร เช่น **ผู้ชนะสิบทิศของยาขอบ**
ได้นักประพันธ์หลายท่านนำเอาสามก๊กมาแต่งเป็นสามก๊กฉบับต่างๆ อยู่หลายเรื่อง เช่น
 - สามก๊กฉบับวณิชปกของยาขอบ
 - ส่วนของท่านก็กฤทธิ์ก็มี โจโฉนายกตลอดกาล และเบ้งเฮก

กากีคำกลอน

- กากีคำกลอนแต่งขึ้น โดยอาศัยเค้าเรื่องจากการกาติชาดกและ
กุณชาดก กากีคำกลอนเป็นวรรณคดีที่มีชื่อเสียงถึงกับมีการขับ
ร้องประกอบวงมโหรี
- ผู้แต่ง เจ้าพระยาพระคลัง (หน)
- ทำนองแต่ง แต่งเป็นกลอนสุภาพ
- วัตถุประสงค์ในการแต่ง เพื่อใช้เป็นบทร้องในวงมโหรี

กากีคำกลอน

- เนื้อเรื่อง
- กล่าวถึง**พระเจ้าพรหมทัต**กษัตริย์เมืองพาราณสี พระองค์มีพระมเหสีพระนามว่า กากี
- วันหนึ่งพระยาครุฑตนหนึ่งชื่อ **“พระยาเวนไตย”** แปลงกายเป็นหนุ่มมาเล่นสกากับพระเจ้าพรหมทัต กากีเห็นเข้าก็หลงรัก
- พระยาครุฑแปลงฤทธิ์ให้อากาศมีคมัว ฟ้าคะนอง แล้วลักลอบพานางกากีไปสู่วิมานฉิมพลี

กากีกำกลอน

- กล่าวถึงคนธรรมดาชื่อ **นาฏกเวร** พี่เลี้ยงของท้าวพรหมทัตและมีหน้าที่ขับพิณเวลาท้าวพรหมทัตเล่นสกาได้แปลงกายเป็นโรช่อนตัวไปในชนพระยาครุฑ
- พอไปถึงวิมานฉิมพลีจึงได้โอกาสร่วมรักกับนางกากีในยามเช้าทุกครั้งที่พระยาครุฑไปเที่ยวป่าหิมพานต์ตามวิสัยของตน ดังความว่า
**“กากีสมปองเป็นสองชั้น กลางคืนครุฑแอบเข้าแนบข้าง
ทิววันคนธรรมดาเข้าแนบนาง ต่างรสสดชื่นให้โอชา”**

กากีคำกลอน

- ต่อมาถึงกำหนดเล่นสกา ครุฑหลานางกากีไปเฝ้าท้าวพรหมทัตตามเคย
- คนธรรพ์นาฏกุเวรก็ลอบติดขนพระยาครุฑกลับไปเมืองพาราณสี แล้วออกอุบายขับพิษเปรียบเปรยไปถึงนางกากี ทำให้พระยาครุฑทราบความจริงว่านางกากีมีชู้
- พระยาครุฑจึงนำนางมาส่งคืนให้ท้าวพรหมทัต
- แต่ท้าวพรหมทัตสั่งให้นำตัวนางกากีไปปล่อยลอยไปตามแพเสียด เพราะทนพฤติกรรมเลวร้ายไม่ไหว

ตัวอย่างพระยาครุฑเกี่ยวนางกาก็

แต่ความรักหนักยิ่งเมรุมาศ

จึงปลงจิตมิตรภาพไม่แปรปราน

ถึงนางฟ้าหกชั้นที่สรรค์ทรง

ว่าพลาถกกรเข้าประคอง

ถีบทยานผ่านชั้น โปยมहन

เฉียวฉิบพริบตาในนาที

ถึงลิมพลีวันวิมานทอง

วางอนงค์ลงบนแท่นพรณราย

ทั้งดินฟ้าอากาศสักแสนส่วน

ประมวลมอบเสน่ห้ไว้ที่ในน้อง

จะเปรียบองค์สมรมไม่มีสอง

ตระกองโอบอุ้มแก้วกาก็

ด้วยฤทธิรณแรงราชปักยี่

ก็ข้ามสี่พันครสะควกตาย

เข้าสู่ห้องวิเชียรรัตน์เรื่องฉาย

ก็กลายเป็นเทพจากครุฑเป็นเทวีญ

ประดับเครื่องเรือนอร่ามงามทรง

จากเกษียรสาครจรจรัล

นั่งแนบแอบองค์ยุพเรศ

จุมพิตปรางน่องตระกองกาย

เลียวลอดสอดคระหวัดสัมผัสต้อง

เซยชื่นรื่นรสรัญจวนชวน

ดั่งองค์วิษณุรักรักรังสรรค์

มาถวัลย์แท่นรัตนวิเชียรพราย

ซ้อนเกศอุ้มประโลมโฉมฉาย

กรกายแนบสนิทชิดชวน

เต็มฉันทาทองของสงวน

ป่วนกาเมศใหม่อยู่ไปมา ฯ

ตัวอย่างตอนคนธรรพ์ขับร้องยั่วพระยาครุฑ

๐ คนธรรพ์ครั้นฟังก็แย้มสรวล
อันเวทมนต์ฤทธิไกร ไม่เชื่อวชาญ
พระยาครุฑครองฐูเป็นชายเฉา
ราตรีปักยี่เข้าแนบนอน
ต่างฐูต่างชั้นทุกคืนวัน
เป็นสัจจดังพร้องไม่อำพราง
ว่าปลางขับครวญกระบวนพิณ
เสียดายพัคตร์รับพัคตร์พี่เมียงมัน

แสรังสำรวลเยาะเย้ยเฉลยสาร
แต่จิตหาญแทรกขนสุบรรณจร
มาพาเราผู้ฐูไปสู่สมร
ทิวากรเราแนบประจำนาง
แต่สุบรรณงมจิตไม่คิดหมาง
ข้าระคางกลัวเกลือกจะมีครรรภ์
โือกถิ่นกาก็พี่หมายมัน
เสียดายกรรณรับรสพจนา

เสียดายขนงก่งพัคตร์เมื่อยักยวน

เสียดายปรางช่างเบือนกระบวนมา

เสียดายโอยฐ้อ่อนคำให้กำหนัด

เสียดายเต้าเกล้าขึ้นอร่าใน

นิจจาเอ่ยชวคเซยเพราะสองฐู้

เวทนาด้วยพระยาสุบรรณครัน

เสียดายเนตรนำชวณเส่นหา

ให้นาสาสุบรรสรัญจวนใจ

เสียดายกรกอดรัดกระหวัดไหว

เสียดายใจน้ำใจทุกสิ่งอัน

ถ้าคงคู่ก็ไม่ร้างภริมย์ขวัญ

ขับแล้วอภิวันท์กษัตรา ฯ

ตัวอย่างพระยาครุฑเสียใจเมื่อทราบความจริง

๐ พระยาครุฑได้สัดับมันจับอ้าง	จึงกระจ่างแจ้งข้อไม่กังขา
สลดจิตเสียคิดเสียสุดา	ตั้งต้องจักราบรรลัยลาญ
สะท้อนถอนหนุทัยอยู่ในอก	แสนวิตกตัดรอนสมรสมาน
ประคุดคั่งจอมจักรม้ฆวาน	เมื่อกรุงพาณลอบ โลมสุจิตรา
พระเสี่ยเคชเพราะทนางคัวของอาจ	พระเสี่ยสวาทเพราะห่างเส่นหา
พระเสี่ยมนต์เพราะกลอสุรา	สุจิตราจึงพรากไปจากกัน

ตัวอย่างตอนพระยาครุฑต่อว่านางกาก็

เพราะมีฐูไม่รู้ให้รอบเชิง

คิดว่าหงส์จะจงแต่ชลธาร

ตัวนางเป็นไทแต่ใจทาส

ตั้งสุกรฟอนฟ้าแต่อาจม

น้ำใจนางเปรียบอย่างชลาลัย

เสียดายทรงวิไลแต่ใจพาล

สุกแดงดั่งแสงปัทมราช

เราฐูใจแล้วมิให้อนาทร

หลงระเริงว่าเจ้ารักสมัครสมาน

กลับบันดาลกลัวเกลือกด้วยเปือกตม

ไม่รักชาติรสหวานมาพานขม

ห่อนนิยมรักรสสุคนธาร

ไม่เลือกไหลห้วยหนองคลองละหาน

ประมาณเหมือนหนึ่งผลอุทุมพร

ข้างในล้วนกิมิชาติเบียนบ่อน

จะพาคืนนครในราตรี ฯ

ตัวอย่างทำพรหมทัตสั่งให้นำตัวนางกากีไปลอยแพ

กูเป็นปิ่นไกรกรงผดุงเดช

อย่าพังกกล่าวกล่าให้อาวรณ์

ทุกนิเวศน์เขตขัณฑ์บุรีเรือง

ชอบแต่ใส่แพลอยในวาริน

พระตรัสพลางสั่งเสวกามาตย์

นำนาฏกากีลีลามานำ

ไซ้จะไร้อัครเสนาโสมสร

จะเลี้ยงไว้ในนครก็หนักดิน

ถ้ารู้เรื่องจะตำหนิติฉิน

จึงจะหมคมลทินที่นินทา

ก็รับราชโองการนาถา

ถึงทำใส่แพแล้วลอย เอย ๆ

คุณค่า

- ในด้านวิถีชีวิต

ได้บอกถึงชีวิตคนไทยที่ เป็นผู้หญิงว่า ต้องรักนวลสงวนตัว
ต้องรักเดียวใจเดียว อย่าเป็นคนหลายใจ

คุณค่า

- คุณค่าด้านอิทธิพลต่อวรรณกรรมสมัยหลัง
- กากี เป็นบทประพันธ์ที่รู้จักแพร่หลายในสังคมไทยตั้งแต่สมัยอยุธยา กวีไทยนำเรื่องนี้มาประพันธ์เป็นร้อยกรองหลายรูปแบบ เช่น
 - กากีลิลิต ซึ่งมีผู้แต่งขึ้นเมื่อ พุทธศักราช ๒๓๖๘ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
 - กากี คำฉันท์ ซึ่งนายบุญเตือน ศรีวรพจน์